КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 КВІТНЯ 1930 | Ч. 4 | РІК ВИДАННЯ III

Як ведеться боротьба з крізою сільського господарства в других державах, а як в Польщі?

В історії господарського розвитку до недавна говорилося головним чином про промислові, або промислово-фінансові крізи. Усталено навіть „циклічність“, себто періодичність цих кріз (приблизно що 10 літ), переведено чимало дослідів над їх причинами та перебігом, поставлено ряд наукових гіпотез з метою їх вияснення. Про спеціяльні аґрарні крізи (крізи сільського господарства) у світовому розмірі говорилося менше. Найбільш була відома кріза з 80-их років минулого століття, яка діткнула все европейське рільництво з моментом інвазії на европейські ринки заокеанського зерна. Другою такою, більших розмірів крізою був спад цін с.-господарських продуктів в рр. 1921—23, як в Европі так в Америці, а це в звязку з тим, що Америка викинула на ринки більші запаси хліба, нагромаджені ще в часи світової війни. Відтак прийшло кілька літ зглядної звишки цін, аж до 1929 року, коли спершу Европі, а тепер вже і Америці прийшлося переживати нову, тут більшу, там меншу девалюацію збіжа.

Перш усього хочемо розвіяти одну леґенду, яка, не знати чому, найшла загальне розповсюднення. А саме, що ця нова, гостра кріза цін є всесвітнім явищем. Правдою є, що спад цін с.-госп. продуктів в Польщі спеціяльно прибрав катастрофічний, крізовий вигляд, тоді як перебіг девалюації збіжа в інших державах Европи і Америки має значно лагідніший, інколи просто конюнктуральний характер. Погляньмо на зіставлення цін пшениці на головніших міжнародніх ринках:

Ціни в долярах за 100 кґ. (цетн.).

	Чікаґо	Н. Йорк	Ліверп.	Гамб.	Берл.	Варш.
перес. за 1927/28	5,09	5,63	5,77	—	5,90	6,09
перес. за 1928/29	4,40	4,87	4,96	4,98	5,20	5,38
перес. за грудень 1929	4,65	4,87	5,25	5,25	5,88	4,40

Подібний образ, тільки ще більш різкий на некористь Польщі, дає зіставлення цін жита:

Ціни в дол. за 100 кґ. (цетн.).

	Чікаґо	Н. Йорк	Гамб.	Берл.	Варш
перес. за 1927/28	4,44	4,97	—	5,86	4,95
перес. за 1928/29	4,11	4,87	4,61	4,89	3,87
перес. за грудень 1929	4,15	4,40	3,90	4,10	2,78

Здається, що ці дві таблички вистарчають для того, щоби зробити висновок, що в Польщі мусять діяти якісь особливі причини. Коли в цілому світі ціна жита падає за два роки як де, то зовсім незначно (Америка), де на 100—150 ам. центів, тоді у Варшаві після офіційного нотовання вона впала на 217 ам. центів, а на місцях, як всі знаємо, навіть значно більше; нехай хто вкаже нам ту місцевість, де за жито платили-б продуцентові цих 2 зол. 78 ц., про які каже офіціяльна статистика!

Які-ж ці спеціяльно-польські причини, що привели до такої господарської катастрофи? Це є головним чином безприкладне зубожіння населення, яке придавлене тягарами, відсутністю заробітків і просто безробіттям зменшило консумцію хліба; в другу чергу це є наслідок повної відсутности в Польщі раціональної орґанізації торговельно-збутового апарату в ділянці сільсько-господарських продуктів; ця друга причина привела до того, що ті хліботоргові фірми, які в Польщі займаються експортом збіжа, або є експозитурами німецьких збіжевих концернів і ведуть таку політику, яка тим концернам потрібна, або просто не вміють найти ринків збуту для надвишки збіжа, що цього року (виїмково) показалася в Польщі. Це все врешті-решт відбивається на сільському продуценті, якого товар розцінюється значно нижче коштів продукції.

Що-ж робить держава, щоби прийти з допомогою сільським продуцентам, особливо-ж найболючіше діткненим крізою — продуцентам жита, серед яких участь селянства є дуже поважна? Дотепорішня акція уряду виявилася в заведенні вивозових премій; та ми вже мали нагоду на цьому місці виказати всю безпідставність надій, звязуваних з цим засобом „допомоги“ продуцентам. Нині вже навіть уряд мусів признати, що премії ці обернулися в дарунок експортовим фірмам, а продуцент з них не одержав буквально ані сотика, ба, що більше, ціни збіжа впали ще нижче! Та це не вадило урядові в його новій енунціяції, устами міністра хліборобства, заявити, що система премій задержує свою силу на далі. Для чого? Щоби ще далі наповняти кишені гуртка збіжевих спекулянтів, до того в значній частині експонентів закордонних фірм, народнім податковим грошем?! Справді дивоглядна, чудна і незрозуміла політика.

З цілої довгої лісти пільг, які заповідає уряд устами міністра хліборобства, сяке-таке реальне значіння для селянства матиме тільки розложення цьогорічного податку на 4 рати і мито від товщів, якщо воно буде заведене. Все інше, то уступки головним чином великим землевласникам, по части польським селянам, задовженим в кооперативних, державних і приватних банках, а почасти хліботорговцям. Можна наперед сказати, що тими засобами крізи селянського господрства, спеціяльно-ж українського, ані трохи не зменшиться.

Зокрема не зможуть стабілізуватися ціни рільних плодів без переведення основної раціоналізації торговельно-збутового апарату і на

підставах самодіяльности населення. На цей шлях вступлено в других державах, де держава не то що не гальмує економічної самоорґанізації населення, але ще усильно його підпомагає. Відси і такі результати, що в других краях перебіг знижки цін був значно лагідніший, як в Польщі. Погляньмо, як іде боротьба з сучасною знижкою цін с.-госп. продуктів у других державах, а побачимо всю ріжницю методів економічного будівництва.

Вершком економічної винахідчивости керманичів польської економіки було в ділянці збуту с.-госп. продуктів створення в останніх двох роках двох орґанізацій: Синдикату Експортерів худоби і безріг та Союза Експортерів збіжа. Головна риса, а заразом хиба них двох орґанізацій, це те, що їх складено не з самих представників суспільних орґанізацій, не з одних тільки заступників продуцентів, а навпаки, головним чином з торговців, спекулянтів, з тої суспільної ґрупи посередників, якій не лежить на серці інтерес народнього господарства, інтерес широких мас продуцентів, тільки інтерес посередництва як такого. Синдикат експортерів худоби і свиней складається із 223 торговців, які мають 667 уділів; представники рільничих орґанізацій (польських), мають в ньому тільки 50 уділів, третину членів Надз. Ради та одного представника в дирекції. Очевидно, що при тій структурі тон і напрямок роботі синдикату надають і мусять надавати інтереси посередництва, а не продукції.

Відповідні до того мусять бути і наслідки його роботи. Це виявляється зразу, коли поглянути на цифри експорту тварин. Візьмім тільки під увагу такі дані:

В р. 1928 (коли ще Синдикат не працював) вивезено:
живих свиней 1279 тис. штук у вартости 208 міл. зол.
В році 1929 (Синдикат уже працює) вивезено:
живих свиней 960 тис. штук у вартости 216 міл. зол.
(дані за — „Рольнік Економіста“ 1930 ч. 5).

Значить, в 1929 р. мимо того, що вивезено на 319 тис. штук свиней менше, як у попередньому році, узискано на цілих 8 міл. зол. більше, як у 1928 р.

Ефект господарки вдоволяючий. Заснування синдикату виявилося на місці, на часі, з повною користю — але для кого?

Думаєте, для продуцента? Дуже помиляєтеся, бо коли поглянете на ціни, які платилися на внутрішніх ринках в 1928 і 1929 рр., то не побачите якоїсь поважнішої звишки цін на краєвих ринках у 1929 році. Отже де залишилася надвишка з корисних трансакцій? Коли приняти навіть, що надвишка проти 1928 р. виникла через те, що може свині цього року були кращі, то всетаки аж такої ріжниці в цінах через те не могло бути. Очевидно, що синдикат придбав великі зиски самим експортерам.

Про це мовчать звідомлення, мовчить досі і фахова преса. Очевидна річ, що надвишка опинилася в руках тих 223 зорґанізованих експортерів, 13 беконярень, з додатком ледви кількох польських рільничих орґанізацій, якщо і оскільки вони теж переводили самостійно експортові операції. Тільки ця остання квота ішлаб на користь продуцентові, а дві попередні ґрупи привласнили собі всю надвишку, дякуючи наданому синдикатові державою привілею монопольного експорту.

Що це таке, питаємо, боротба з крізою сільського господарства, чи збогачування кишень нечисленного гуртка людей, хоча й під етикетою високопатріотичних кличів?

Про діяльність та спосіб орґанізації другої недавно створеної оборонної установи — Союзу експортерів збіжа — ми вже коротко згадували. І тут уряд пішов по лінії найменшого опору, даючи привілеї установі складеній у більшости з представників приватної торгівлі. По кількох місяцях спроб самостійної експортової акції польські круги фактично скапітулювали, бо інакше не можна назвати відомої умови з німецькими концернами. Цим договором Польщу відсунено фактично від можливости самостійно здобувати північні ринки, зацитькавши польських експортерів одноразовим закупном партії жита; з погляду перспективи найближчих літ це означає ще більше, як бувало досі, утруднення самостійних виступів Польщі на скандинавських збіжевих ринках. Мабуть не так пішлоб діло, колиб до нього бралися люди ближче звязані з самим селом, його кооперативні орґанізації.

Не тими методами працюється прим. в Німеччині. В останніх часах з природи річи став голосним т. зв. концерн Шоєра (Scheuer Konzern) який має фактичний монополь на збіжевому ринкові Німеччини, а через те і на всіх північних ринках. Та не всім відомо, що це таке той Шоєрівський концерн, а дехто навіть з компетентних економістів (прим. Ст. Росцішевскі в „Przegląd Gospodarczy") називає його „капіталістичною орґанізацією". Тимчасом, хоч колись так і було, днесь Шоєрівський концерн, ця величезна збіжево-торговельна машина, найбільша цього роду в Европі (без СССР), цей наподібник канадійських пулів на европейському ґрунті — є, подібно як заокеанські пули, орґанізацією суспільного характеру, по части державного, по части кооперативного, в части професійно-рільничого, і тільки в незначній части є в концерні вплив кількох капіталістичних банків.

„Концерн Шоєра" був заснований в р. 1927 в наслідок злиття двох акційних спілок: Getreideindustrie A. G. і Commissions A. G. Більшість акцій обох фірм, існуючих вже давніше, була в руках Дрезденського банку і банку Гарді і К-о. Концерн від свого початку володів 10-ма великми млинами. Але в році 1928 більшість акцій концерну закупили по спільному порозумінню: Пруська центральна каса кооператив і німецький Рентовий Банк. Перша установа це власність державно-кооперативна, другий банк був створений в 1925 р. фондами ріжних с.-госп. кооперативних союзів та рільничо-професійних орґанізацій. Таким чином найбільший збіжевий концерн центральної Европи перейшов в руки німецької держави і кооперації с.-г. продуцентів; по закінченні його будови в його управління увійшло теж двох представників споживачів, а саме від G. E. G. (закупочна гуртівня споживчої кооперації) — Шмідт і Бааде (оба соціялдемократи). Коли це все сталося широко відоме, проти концерну піднялася різка кампанія, на чолі якої станув союз нім. торговельних млинів, збіжева біржа і частина торг-их палат. Кампанія велася під кличем, що нова орґанізація означає монополізацію хлібної торгівлі, поворот до „примусового господарства" з часів світової війни. В парляменті цю кампанію вела демократична і міщанська партія, а в обороні концерну виступали аґрарії і соціялдемократи. Одначе нині всім стає щораз ясніше, що робота концерну виходить на користь нім. народньому господарству

як цілости, хочби через те, що внесла більше раціональности в товарооборот, зменшила кошти посередництва, а головно, дала можливість вести одностайну політику на зовнішних збіжевих ринках.*)

Тільки говорить нам приклад Німеччини. Не що іншого свідчить теж перебіг боротьби з с.-г. крізою в Америці і Канаді. Коли по 2 роках урожаю (1927 і 1928), там залишилися величезні надвишки пшениці і була загроза наглого спаду цін, уряд Спол. Держав признав відому кредитову допомогу рільництву, у висоті 500 міл. долярів, яка дала змогу фармерам невипродувати нараз збіжа, тільки передержати його в елеваторах. Керівництво у цій акції влада дала орґанізаціям самих продуцентів. Канадійський уряд дає свою поміч в першу чергу орґанізаціям самих фармерів, їх кооперативам — пулам; обі, американська і канадійська, фармерські орґанізації заслужилися власне тим, що спад цін за океаном в році 1928 і 1929 був, як ми вище бачили, дуже лагідний, зовсім не катастрофічний.

Очевидно, що такими методами ведена боротьба з крізою є і повинна бути успішною, бо цю акцію ведуть однозгідно чинники держави і представники суспільства: продуцентів і споживачів. Де акцію оборони продуцента передається фактично в руки... посередника, там більших і тривалих успіхів бути не може. **К. К.**

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Колєктивізація сільського господарства в СРСР.

I.

Біля самого слова „колєктивізація в СРСР.“ назбиралося останнім часом за богато страстей, щоб можна було бути при обговорюванні цього питання абсолютно несторонничим, безпристрастним і нетенденційним. Як-би не підходити до справи, можна бути певним, що завжди найдеться хтось, то із прінціпових оборонців совітських методів колєктивізації, то знова з „прінціпових“ противників всякої колєктивізації, які вам закинуть необєктивність. Та це не зміняє факту, що справа є голосна, торкається близько проблєми кооперації і не можна перейти біля неї мовчки.

Попробуємо отже, мимо всього, поглянути на неї по нашим силам річево, спокійно, не даючись себе інспірувати ніяким позаекономічним зглядом і тенденцією.

Перш усього належить спростувати погляд чомусь поширений по цей бік Збруча, що „колєктивізація с.-г.“ зачалася щойно місяць-два тому назад. Це не зовсім правильно. Є вправді фактом, що ударна,

*) Про Шеєрівський концерн близше чит. Я. Шафир, „На путях к созданию сельско-хозяйственных монополий“. (Аграрные проблемы, Междунар. Агр. Институт, Москва 1929, февраль).

нагальна, примусова колективізація прийшла дійсно щойно під кінець 1929 р., але плян ширшої акції за оснуванням колективних (спілкових) господарств увійшов уже в склад т. зв. пятирічки, себ-то радянської програми економічного будівництва на рр. 1928—1932. В році 1927 під ріжного виду колективними господарствами („колгоспами“) на Україні було 556.500 гектарів землі, а згідно з пятирічним пляном ця цифра малаб до пяти літ збільшитися до 4,077.500 гектарів (на 22 міл. всієї засівної площі України в р. 1927). Тимчасом, несподівано навіть для ком. партії, колгоспівський рух поширився в рр. 1928 і 1929 так швидко, що вже на 1. жовтня 1929 р. засівна площа колект. господарств обіймала 4,262.000 гектарів.

І ось тут починається те, що Сталін недавно назвав „запамороченням від успіхів“. Партія вирішила, що очевидно надійшов переломовий момент, що очевидно селянство змінило свій засадничий погляд на колективне господарювання, що треба ще тільки трохи натиску і більше допомоги, а до кількох літ не то 20—30 проц. селянських господарств, як було пляновано, а всі 100 проц. перейдуть на колективні, велико-спілкові форми. Партія ухвалила передовсім — очевидно під впливом „запаморочення“ — нагальну „поміч“ селові в ділі колективізації у виді окремих бриґад аґітаторів з рядів міського пролетаріяту (по Україні пущено 5 тис. аґітаторів, в цілому Союзі 25 тис.) Далі пущено в рух цілий адміністраційний апарат і всі засоби примусу; з метою приєднання для справи колективізації як мога більше елементів в самому селі кинено на село гасло, що ціллю колективізації є не тільки перебудувати малу форму с.-г. виробництва на велику, фільваркову, але одночасно теж зліквідувати глитайство („куркуля“), заможника, як клясу. Значить, кинено на село клич нової соціяльної революції, другої з черги. В цій новій революції клясою визискувачів і обєктом нападу стала не дуже численна ґрупа селян, фактично середняків (а коли міряти західноевропейською міркою, то навіть бідняків). До ґрупи „глитаїв“ офіційно в Радянщині числять селян, що володіють згл. обсівають поверх 15 десятин землі. Таких господарств було на Україні в р. 1926 всього 2 проц.; отже при загальній цифрі 5,063.000 сел. господарств на Україні, це дає кругло 100.000 господарств. Нема сумніву, що ця ґрупа селянства на Україні в цей час або зовсім не має рис капіталістичного господарства, або тільки в мінімальнім розмірі. Вона цим разом впала жертвою політики влади, яка своїм старим звичаєм, глядала якогось дуже популярного гасла, щоб під його покришкою перевести свої заміри. Природне і скрізь на селі існуюче суперництво між богатшими і біднішими партія рішила роздмухати до розмірів клясового антаґонізму і використати. Проголошено, що саме к о л г о с п м а є б у т и т и м з а с о б о м д л я з н и щ е н н я г л и т а я. Клич популярний і приманчивий; очевидно міг мати, на якийсь час, зрештою не довгий, успіх, особливо коли суспільне шумовиння, яке скрізь буває, зрозуміло його як зазив „розкуркулювати глитая“, різати його кури й гуси, жарити поросята, лізти в його хату, а його самого виключати з села. Такий вигляд стала прибирати на ділі колективізація села в його найновіщій, ударній зимовій стадії ц. року. В такому вигляді вона розбурхала, схвилювала до глибини і занепокоїла село та привела до масових проявів звичайного бандитизму та орґанізованого офіціяльного „запаморочення“.

До клясового антаґонізму приєднується, знову з ініціятиви партії, політична нагінка проти всіх елементів в селі, які коли чимне-будь виявили своє невдоволення владою, ухилялися здавати збіжа по конвенційній ціні (головна провина) і т. д. Також з тим елементом партія рішила звести ґенеральний порахунок при цій нагоді. Тільки тим дасться пояснити факт, що, як свідчать ґазетні відомости, між „куркулів" яких розкуркулено, попадали селяне з 7, 10, або й менше гектарами землі.

Розпорядком партії, яка очевидно сама злякалася духів, які викликала, на днях присмирено занадто ревних „келективізаторів" з урядового апарату, зменшено розмах аґітаторських бриґад, та не відомо, чи партія щиро відмовляється від заміру примусового вводження колгоспів. З тону усіх рад. публікацій виходить, що колективізація стає там зараз програмою дня, символом віри партії в ділянці аґрарної політики, подібно, як є такою вірою клич індустріялізації, а до недавна ще слово „електрифікація". Розгляньмося, як виглядає в практиці колективізація сільського господарства на Україні. Очевидно, нам прийдеться дати з початку перегляд розвитку тих кол. господарств, які там заіснували уже давніше, бо, тільки маючи в руках цей фактичний матеріял, ми зможемо зрозуміти сучасний стан та оцінити вигляди на розвиток цього руху в майбутньому.

II.

Думка про спілкове (артільне) господарювання на Україні не була ніякою новістю для селянства. Також „артільний батько" М. Левитський стрінув у 90-х роках, коли зачав свою артільну діяльність, пригожий для неї ґрунт у традиціях українського села з його супрягами, толоками та подібними формами взаємодопомоги. В 1897 р. було 120 артілей в Херсонщині, взорованих на статуті артілі у Федварі, складенім М. Левитським. Однак переважна їх часть перетревала не довше пару років, особливо коли адміністрація, налякавшись масового зросту артілей, кинулась їх переслідувати. Та все таки якесь число артілей проіснувало аж до останнього часу: в 1910 році їх було ще 16 товариств. І господарський і морально-виховуючий бік діяльности був вдоволяючий. Тоді, як кольонії Оуена та вимріяні фалянстери Фурієбули ще фантазіями, що мало спиралися на реальному ґрунті, артілі Левитського будували на цілком реальних стремліннях селянства до спілкового господарювання, що в степовій полосі України, при великих земельних обшарах, та при визначно зерновій господарці само собою напрошувалося.

Коли мати це все в памяти, то не буде нічого дивного, що з приходом революції думка про спілкові господарства мусіла віджити. Миж є свідками, що навіть на Заході, в країні начеб-то виключного панування господарського індивідуалізму, ця думка найшла відгомін і то ще до світової війни. Широко були відомі італійські арендні кооперативи, яких було ще в 1919 році 250 з 30 тисячами членів. Це був, як бачимо, поважний масовий рух, що правда викликаний по части спеціяльними відносинами землеволодіння в Італії (лятифундії та земельна аренда). — В Чехах по революції, при нагоді примусової парцеляції фільварків також пробудилася думка про спілкове оброблювання землі і виникло кілька більших хліборобських артілей, головно

з б. двірської служби; вони і досі існують та працюють успішно. Відома в Німеччині прапаґанда спілкових хліборобських осель (Siedlungsgenossenchaften). яку там веде проф. Ф. Опенгаймер. Поважне число арендно-спілкових с.-г. кооператив є в Румунії; не можна також поминути Югославії з її „задруґами".

Віджила думка про хліборобське виробниче спільництво і на терені бувш. Росії, з окрема на Україні. Її піднесли одночасно з двох боків: з боку совітської влади і з боку селянства самого. Притім цікаве, що влада протеґувала можливо найвищий тип усуспільнення — комуни, а селянство виявило найбільше зацікавлення свобіднішою формою асоціяції — артілями а особливо товариствами для спільної обробітки землі. Формування комун, особливо в перші роки революції йшло цілою парою; очевидно, що успіхи деякі мусіли бути, та в кожнім дазі не ті, яких сподівалися. Рух колективних господарств по рокам виглядає в такий спосіб (на 1. січня кожного названого року):

В році	1919	було	кол.	господарств	580	доба воєнного комунізму
„	1920	„	„	„	960	
„	1921	„	„	„	902	
„	1922	„	„	„	1.668	доба НЕП-у
„	1923	„	„	„	3.356	
„	1924	„	„	„	4.391	
„	1925	„	„	„	5.489	
„	1926	„	„	„	5.064	
„	1927	„	„	„	6.474	
„	1928	„	„	„	10.146	

Цифри, що їх тут приведено, надзвичайно вимовні. Передовсім паде у вічі надзвичайний скок в 1922 році: з 902 на 1668 колект. господарств. Щоби зрозуміти це явище, треба зясувати собі блище суть першої доби радянської економ. політики, т. зв. воєнного комунізму. Перш усього є засадничим непорозумінням, коли хтось думає, що тип хліборобської спілки, хочби навіть „комуни" йде по лінії програми та ідеольоґії марксизму — ленінізму. Сама ідея вільної комуни, спілки є чужа марксизмові; вона є плодом федеративного соціялізму, має дещо спільного з анархо-комунізмом. Це ідея Оуена, Фурієа, коли хочете Крапоткина, взагалі, всього того, що марксизм охрестив згірдною назвою дрібнобуржуазного утопізму, — тільки не дитина соціялізму в розумінні Маркса — Леніна. Втіленням чистого марксизму-ленізму треба вважати іншу форму усуспільнення с.-господарства, яку большевизм теж формував з самого початку і не зрікся цього й досі, — форму радгоспів (совхозів), себто державних фабрик збіжа, державних фільварків. (Найбільшим радгоспом Р. Союза є „Ґіґант" в степах біля Ростова, що розлягся на просторі 125 тис. гектарів).

Чим-же пояснити, що большевизм приняв ідею комун-артілей за свою? Нічим іншим, як тактикою, тою самою тактикою, яка заставила большевицьку партію ще 1917—1918 р. відступити від марксистської аґрарної програми і ввести в життя у формі земельного закона програму соціялістів-народників (ес-ерів), як більш зрозумілу селянству (як відомо, больш. земельний декрет пішов по лінії розділу поміщицьких земель поміж громади, а фактично між індивідуальні селянські господарства, хоч на папері больш. влада і проголосила

всю землю власністю держави). — Правда, помирившися з думкою, що не тільки не вдасться поробити з усіх селян робітників на державних фільварках, але навіть не всі бувші поміщицькі фільварки можна буде взяти у пряме державне завідування, іншими словами, допустивши на початку революції заснування комун і артілей, головно з поміж бувшої фільварочної служби, з додатком повертаючих з міста на село безробітних пролетарів, влада все-ж таки не забула обмежити волю тих комун. Не булаб владою марксизму-ленінізму, владою державного соціялізму, коли-б цього не зробила. Це обмеження виявилося передовсім у забороні колективам продавати свій продукт на вільному ринку, а друге — в надмірнім урядовім догляді за життям колективів. Перше з названих обмежень на стільки далекойдуче, що на ділі перечеркує вільноспілчанський характер цих обєднань, роблячи з них ф а к т и ч н и х рабів держави. — То-ж не треба дивуватися, що, коли з настанням Нової Екон. Політики (НЕП-у) в 1921 р. по СРСР. дихнуло троха свобіднішим духом (в ділянці економіки, розуміється), коли допущено хоч в обмеженій формі збут рільних плодів по волі і вибору продуцента, рух за сільсько-господарською асоціяцією у ріжних формах нагло ожив. Допущено кооперацію на засадах добровільности, а тим самим був даний товчок і до масового заснування нових сільсько-господарських колективів. Тим пояснюється наглий зріст кол. господарств зараз у 1922 р. Правда, аж до останнього часу, влада все таки не випускає колективних господарств з під своєї руки і зокрема дуже пильнує, щоби вони не збували своїх продуктів на вільнім ринку. (Для забезпечення впливу держави на цю ділянку служить система к о н т р а к т у в а н н я урожаю, іншими словами купно збіжа ще на пні; про це згодом).

Протягом цілого того часу виробилися т р и т и п и к о л е к т и в н и х г о с п о д а р с т в: комуни, артілі і т-ства спільної обрібки землі (СОЗ). Перші два типи є старші, третій виникає аж в 1924 р. Цікаво, що всі комуни і перші артілі виникали не між господарями-селянами, а засновувалися, як вже зазначено, в будинках опущених фільварків та з сільського, а почасти міського пролетаріяту. Цікаво і те, що комуни, мимо всієї фінансової і адміністраційної опіки, росли дуже поволи числом, а їх цифра від 1925 до 1927 р., навіть падала. Подібно малася річ з артілями; зате т-ства СОЗ, дозволені щойно в 1924 році, починають з того часу зростати дуже швидким темпом. Також ростуть надзвичайно скоро споріднені з СОЗ. „машиново-тракторні т-ства“. Перегляд стану кол. господарств:

НАЗВА КОЛЕКТИВІВ	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Комуни	239	303	351	289	242	272
Артілі	3007	3788	4355	2586	2180	2600
Товариства СОЗ . . .	100	300	783	2189	3894	7274
Машиново-тракторні Т-ва	—	49	883	3119	5028	?

Треба додати, що приблизно в р. 1924—25 справою спілкових господарств починає інтересуватися г о с п о д а р ю ю ч е с е л я н-

ство; очевидно в першу чергу село заінтересувалося найбільш собі зрозумілою формою гуртування — машиновими спілками та т-ствами СОЗ. Скок СОЗ-ів на 100 проц. в однім 1928 році не можна назвати інакше, як стихійним рухом. Далі характерне і те, що колективні господарства поширюються головно на півдні, в степу, у зернових районах, отже опять там, де розпочинав свою роботу М. Левитський. Зате у районах з переважаючою скотарською господаркою, де ні трактор, ні молотілка і т. д. не грають рішаючої, а тільки побічну ролю, колективні господарства находили менше поширення.

Що до розмірів кол. господарств, то найкраще що до того стоять комуни: в 1927 р. припадало: на 1 комуну — 242 дес., на артіль 92 дес. і на т-ство СОЗ — 70 дес. землі; на 1 душу припадало: в перших 3,78 дес., в других 1,89 дес., в третіх 1,38 дес. Членів на 1 комуну пересічно 19, на артіль 12, на т-во СОЗ 11. Отже, як бачимо, колгоспи старого типу (до найновішої кампанії) це були відносно невеликі розмірами спілкові господарства.

Тепер про їх внутрішню орґанізацію. В комунах мають бути усуспільнені всі засоби виробництва і споживання. Чи так справді є всюди, відомостей не маємо. В артілях, після офіціяльного погляду, усуспільнюються засоби виробництва (земля, машини, знаряддя, худоба, праця). На практиці одначе є великі ріжноманітности, є артілі, що усуспільнюють мертвий і живий інвентар, а другі тільки мертвий, та й то не всі в рівнім розмірі. Є отже артілі, зближені до вищої форми усуспільнення — комун і другі, що мало чим ріжняться від т-ств СОЗ.

Ці останні обєднання виконують спільно оранку, засів та збір урожаю. Межі заорюються або ні, в кожнім одначе разі володіння землею остає за членами і розрахунок коштів спільної обрібки землі робиться відповідно до кількости площі. За особисту працю членів дається денна платня (пересічно 4.70 крб. в день). Дальший процес виробництва — молочення, чистку і збут полагоджує вже кожний член індивідуально. Також мешкають члени, крім комунарів, кожний у своїх садибах; тільки деякі артілі мають окремі будинки для робочого скоту та для знаряддя.

Треба тут-же зазначити, що аж до осени 1929 р., засновування колгоспів відбувалося все таки з доброї волі селян та від їх-же волі залежало, чи хто захотів виступити з обєднання. Ця обставина вказувала на кооперативний характер цих орґанізацій. Правда, збут продуктів відбувався звичайно через контрактацію, а це вже перечило кооперативним звичаям.

Колгоспівський рух за весь час був протеґований владою, а зокрема були колгоспи на першому місці при розділі кредитів то готівкою, то машинами. Також аґрономічну допомогу давав уряд, оскільки самі колективи не подбали про аґронома. На 1. жовтня 1927 було в усіх колективах над 50.000 робочої худоби та коло 2000 тракторів. В одиницях кінської сили забезпечення тяглою силою представлялося таким способом:

	Коней	Волів	Тракторів	Разом
	кінських сил			
Комуни	9,6	0,4	10,8	20,8
Артілі	9,2	0,5	3,7	13,4
Товариства СОЗ	11,2	0,7	1,8	13,7

Значить, коли ходить про головну притягаючу силу, що популяризує колєктиви серед селянства, про трактори, то на всіх 6316 обєднань (без машино-тракт. т-ств) припадало 2000 тракторів, цеб-то 1 трактор на 3 колєктиви. Коли числити, що 1 трактор може обслужити до 200 гектарів, а крім того є ще коні і воли, то виходить, що тяглової сили було навіть дещо більше, як треба і трактори не використовувалися вповні.

Робоча худоба в комунах була усуспільнена вповні, в артілях на 45—91 проц., як де, а в т-вах СОЗ. всього на 5,8 проц., отже тільки виїмково. Решта худоби: молочна, вівці, птиця, свині — в артілях і т-вах СОЗ. майже без виїмку не усуспільнювалася (на це жалувався між іншим В. Чубар в своїй промові на плєнумі Ради Спілки Спілок с.-г. кооперації — див. „Шляхи колєктивізації“ ч. 1.).

Який був склад майна колгоспів? Цікаво іменно, кілько в них було самодіяльности членів, їх „власних сил“, а кілько штучної піддержки згори? Отже інтересно і повчаюче: чим „нижча“ форма усуспільнення, тим менша допомога з боку держави. Процентово структура майна колгоспів виглядала за 1926/27 рік так:

	Вклад членів	Від держави	Приріст майна за час господ.	Разом %
Комуни і повні артілі	12,1	37,3	50,6	100
Решта артілей і Т-ва СОЗ	13,7	22,6	63,7	100

Просимо уважно приглянутися цій табличці. Виходить, що помимо більшої грошевої допомоги з боку держави, „нижчі“ форми артілей, більше лишені на самих себе, дали значно більший приріст власного майна (63,7 проц.), як комуни і „повні“ артілі (50,6 проц.)! Це вимовна ілюстрація до теорії про „корисність“ державної допомоги кооперативному рухові.*)

В колгоспівський рух рад. держава вкладає поважні суми державного гроша. Прим. в 1926/27 р. на ту ціль видано у формі кредитування 6,7 міліонів карб.; на 1. X. 1927 заборгованість колгоспів виносила 7,5 міл. карб. В р. 1927/28, отже в добі сильного зросту колгоспівського руху, колгоспи одержали **51,3 проц.** всього, призначеного на сільське господарство довгочасового кредиту для ріжних потреб, **87,2 проц.** всього довгочас. кредиту на машинопостачання, **а 20 проц.** загальної суми всього, що з державного і місцевого бюджету було в цім році видано на сільське господарство. Дивно булоб, якби при такій формі не родилися нові колєктиви, питання тілько, чи і чи всі вони вміють використати ці фонди як слід.

Які-ж були господарські ефекти колєктивних господарств в часі по 1929 рік? — Відповідь на це питання, хоч невичерпую, находимо у звіті „Сільськ. Господаря“ за 1926/27 рік (приводить проф. Шимонович). В р. 1925/26 виносив грубий дохід в пересічі на одну десятину засіву:**)

в колєктивах усіх видів	189,6 крб.
в селянських господарствах	184,7 крб.

*) Цифрові дані про колгоспи беремо головно з праці проф. І. Шимоновича п. з. Рух с.-г. колєктивів на Україні, ДВУ. 1929, а також з журналів: Шляхи колєктивізації, Зернова Кооперація і Кооп. Громада.

**) Шимонович, стор. 66.

Значить, трошка, мало що більше, як в селянських господарствах. Це дуже цікаві цифри. При всіх формах адміністративних, податкових, кредитових, аґрокультурних і т. д. допомог досягається приблизно того самого господарського ефекту, що його добуває дійсно низько культурне, приостале господарство пересічного українського мужика! Ці дві цифри говрять богато, дуже богато про вартість штучного форсування державою будь яких форм господарювання.

(Кінець буде.) **К. Коберський.**

Податкове обтяження в европ. державах.

Обтяження податками в европейських державах є дуже неоднакове. Франція найбільше обтяжує своїх громадян податками, бо забирає кожному поодинокому свойому громадянинові майже цілу третину його річних доходів. Цілий річний дохід французьких горожан виносить 150—130 міліярдів франків, з чого держава бере на податок 50 міліярдів.

Анґлія також дуже сильно обтяжує своїх громадян податками. Цілий річний дохід анґлійських горожан виносить 4 міліярди фунтів штерлінґів, а податок біля 900 міліонів фунтів, т. є. около $^1/_4$—$^1/_5$ річного доходу кожного анґлійського громадянина.

Бельґійці мають річно біля 50 міліярдів франків доходу, а держава бере на податки 8 міліярдів франків, отже около 20% річного доходу.

Італійці мають 100 міліярдів лірів річного доходу, а платять податку 20 міліярдів, отже $^1/_5$ часть свого річного доходу.

Німці мають річного доходу 50—60 міліярдів марок, а платять річно 16 міліярдів марок податку, отже біля $^1/_4$ свого доходу.

Чехословаки платять $^1/_5$ частину свого річного доходу на податок.

Громадяни Польщі платять річно 3 міліярди золотих податку, що становить майже третину їх річного доходу.

Так є обтяжені громадяни тих держав, що брали участь у світовій війні.

Зовсім інакше є податкове обтяження европейських держав, що не брали участи у світовій війні. Для приміру:

Швайцарці платять річно 800 міліонів франків податку, але мають річного доходу 8 міліярдів франків.

Для доповнення картини добре буде запамятати, що громадяни Сполучених Держав Північної Америки мають 100 міліярдів долярів річного доходу, а платять лише $3^1/_2$ міліярда податку, з чого около 1. міліярд іде на оплату публичного довгу.

В горі подане податкове обтяження громадян ріжних держав ще не дає нам ясного і повного поняття податкового обтяження та спроможности плачення податків.

Візьмім отсі власне Сполучені Держави: кожний тамошній громадянин, вчисляючи непрацюючі діти, має річно біля 700 долярів доходу, від яких платить річно біля $24^1/_2$ доляра податку. Отже кожному лишається на чисто 675.50 долярів.

Числім дальше: Німців, в німецькій державі є 62 міліонів а заробляють річно 60 міліярдів марок. Віддають державі на податок 16 міліярдів, отже лишається їм на життя 44 міліярдів марок. На кожного поодинокого громадянина Німеччини, враховуючи діти та непрацюючих старців, випадає 712 марок річного доходу.

Польща має біля 30 міліонів громадян, які заробляють річно біля 10 міліярдів золотих, з чого платять 3 міліярди податку. Лишається отже 7 міліярдів золотих. Таким чином на кожного громадянина Польщі, вчисляючи діти та непрацюючих старців, випадає річного доходу всього 203 золотих! Такий дохід пророчисто говорить про нужду громадян польської держави. **Р. Р.**

Методи політики індустріялізації на Україні.

В попередній статті (гл. „Кооп. Росп.“ ч. 3 за березень б. р.) ми розглянули сучасну стадію господарської політики большевиків на Україні — стадію індустріялізації в промисловости й колективізації сільського господарства. Це є новий етап наступу на село і гострого визиску його населення владою з метою переведення як найбільше засобів з села у промисловість.

Тепер спинимося над засобами та методами, якими ця політика матеріяльного виснаження населення країни та її сільського господарства здійснюється.

Вже другий рік, як радянська економічна політика починає повертати до порядків з часу „воєнного комунізму“. Боротьба з приватним господарством за повне його усунення з промисловости і торгівлі перенесена на село під гаслом рішучої „колективізації“ селянського господарства, усунення самостійного селянського господарства (не забуваємо, що їх на Україні понад пять міліонів), обернення селян на робітників державних збіжевих фабрик.

Поруч з цим новим бойовим завданням радянської влади триває далі та все загострюється політика державного закупу сільсько-господарських продуктів по цінах, рівень котрих все більш відстає від цін вільного ринку. Ось кілька офіційних чисел, які аж надто яскраво малюють розбіжність цін вільних і конвенційних (максимальних, накидуваних державою): розмір цієї розбіжности, яка є справжньою нормою визиску селянства з боку держави, зросла за перше півріччя 1929 року з 247 до 410 для жита, з 229 до 386 для пшениці, з 178 до 334 для вівса та з 178 до 314 для ячменю, — читаємо у автора конюнктурного огляду народнього господарства України за 1928/29 с.-г. рік, п. Мінаєва, займаючого високий пост керівника Центрального Статистичного Управління УСРР. Коли за минулий рік вільні ціни перевищували конвенційні приблизно на 43,1%, то 1928/29 р. вільні ціни (пересічно за девять місяців) становили 390% до конвенційних“*). При таких умовах не дивно, що українське селянство неохоче віддає державі свої продукти по явно втратних цінах.

Як на цю неохоту населення давати себе грабувати з боку держави відповідає ця остання, показує коротенька телеґрама, яку вмістила найбільш солідна з німецьких господарських часописів, що ві-

*) Вістник Статистики України, ч. III. за 1929 р., ст. 6.

дома своїм в цілому прихильним ставленням до Радянського Союзу. Телеґрама ця з Харкова з 21. листопада звучить так:

„На Радянській Україні, де в багатьох районах поступлення збіжа далеко відстає від встановленого місячного розподілу, радянські уряди закрочують проти селян особливо гостро. В останній час Харківський Окружний суд засудив пять селян з Бахмутського району на смерть ніби за опір з їх боку при стягненні збіжа. Ті селяне, які не віддають призначені згори кількости збіжа, підпадають товаровому бойкотові (це значить, що їм кооперативи та держава не продають жадних товарів. — С. Ґ.), а їх реманент продається примусово з торгів. Загалом числяться з дальнішим загостренням натиску на селянство". („Франкфуртер Цайтунґ", ч. 874 від 23. XI. б. р.).

У цій короткій, а разом з тим жахливій вістці втілені головні риси новішої фази економічної політики радянської влади у відношенні до села. Релятивна господарська свобода сільського населення, яка діяла з 1921 р., фактично скасована. Як за часів „воєнного комунізму", влада встановлює, скільки продуктів має кожний господар віддати державі по встановлених нею максимальних цінах. Відмінно до тих часів, влада нині не журиться, чи залишиться після того селянинові достатня кількість продуктів на прохарчування родини, на насіння та на прогодування худоби, бо вона виходить з заложення, що той „куркуль" має сховані запаси і скільки його не грабувати, він ще знайде собі, що йому необхідно. Так само відмінно до колишнього режіму „воєнного комунізму", але фактично поглиблюючи цим той режім, держава встановлює, що саме має селянин сіяти у блищому році. Вона користується при тім, подібно як при примусовому стягненню продуктів, системою так зв. „контрактації". Ця система полягає в тому, що селянин заздалегідь запродує державі свій майбутній врожай, зобовязуючись тим самим сіяти певні кількости певних продуктів згідно з умовою з державою-покупцем та по її максимальних цінах. Як бачимо, ця „контрактація"*) власне нічим не відріжняється від тої старої системи визиску сільського господаря, яку колись широко примінювали приватні торговельні посередники, та яка нині зберіглась лише у відсталих закутках. Вона виявлялася в скупі хліба на корінню по дешевих цінах в мент, коли селянин гостро потребував гроша, а до врожаю ще було далеко. От цю систему безсоромного використування селянської скрути радянська влада також вважає „пляновим досягненням на шляху до соціялізму"...

Так само, як в часи „воєнного комунізму", влада для определілення кількости збіжа, котру має віддати ціла громада та кожний поодинокий господар, користується послугами „незаможницької ґрупи" кожного села. Представник влади умовляється на нараді з цією ґрупою про ці скількости збіжа, які очевидячки випадають так великі, як це бажано урядові, бож незаможникам байдуже, а навіть приємно, коли інші, так звані „куркулі" та взагалі заможніші від них примушені будуть віддати більш, ніж вони є в стані дати. От так визначена скіль-

---

*) „Контрактація зернових хлібів (в біжучому році) рівнялась 2.240,4 тис. десятин, проти 117,7 тис. дес. мин. р."; усіх інших культур — 1.233,5 тис. дес. проти 712,7 тис. дес. мин. р. — „Господ. Україна", ч. 9., 1929, стор. 13.

кість виноситься на ухвалу цілої громади, на збори котрої „куркулі“ не допускаються, і яка, при большевицькому режимі диктатури, не сміє ані словом заперечити представникові влади. Ця система ухвали скількости продукту, яке село має віддати державі, та розпреділення тієї скількости між поодинокими господарями, називається там „добровільним самозобовязанням“ у відношенні до держави. Тепер настає черга примусового стягнення зерна від тих, хто пробує ухилитися від наслідків того „самозобовязання“. Одним з наслідків такого ухилення і являються ті розстріли селян, про котрі сповіщає приведена нами вгорі телеґрама німецької ґазети. Про подібні покарання на смерть селян за такі „злочини“ читаємо ми що дня нині...

Хто може, спасається від того пекла, або принаймні пробує спастись. Порівнюючи легче це тим, що мають яких-небудь захистників за кордоном радянської країни. Так ми недавно читали про вимандрування з Радянщини тамошніх шведських кольоністів, яким в тому допомогла їх стара батьківщина. В другу чергу посунулися з України Греки, яким мабуть за допомогою своєї держави вдасться також вибратись геть відтіля. В гіршому положенні опинились Німці. І вони пішли на Захід, з Сибіру, з Криму, з України. Зібралось їх під Москвою біля 13 тисяч. Але вони, хоч по нації Німці, але радянські піддані. А тому поставили їм радянські уряди нечувані та жорстокі перешкоди до вимандрування, так що навіть заступництво німецької влади мало могло їм помогти. Але велике зацікавлення, яке викликали ці новітні мандрівники в Европі, а зокрема в Німеччині, сприяло виясненню справжніх причин цих масових рухів споконвічного селянського мирного населення. Вслід за тою самою німецькою ґазетою, яку ми вже раз цитували, наведемо дещо зі звіту відомого німецького вченого Аугаґена, котрий являється фаховим радником німецького посольства в Москві і котрий склав цей звіт на підставі автентичних матеріялів. Факти та міркування, які находимо в цьому звіті, мають силу не тілько у відношенні до німецьких селян, але й до селянства на Радянщині взагалі, а вже особливо на Україні, де новий режім радянської політики примінюється з безоглядною суворістю, як до терену, котрий має рішаюче значіння в постачанні продуктів сільського господарства, і населення котрого увесь час большевицького панування виявляло опір економічній політиці влади.

Ми вже наводили в горі, в який спосіб встановлюється скількість продукту, яку громада має віддати державі. Тепер ми дізнаємося додатково зі звіту Аугаґена, що коли ця квота віддається громадою у свій час, то влада тоді робить з того висновок, що початково встановлений розмір самозобовязання був замалий і на ту громаду накладається нова додаткова квота, а раз-у-раз навіть і третя. При цьому хоч засадничо і вважається, що господареві слід полишити певну скількість хліба на прохарчування, то фактично цього влада нині не додержує ставлячи тим населення перед загрозою голоду та примушуючи його різати та розпродувати худобу. Розуміється, що найгірше випадає при цьому доля „куркуля“, але в більшости опиняються в скрутному стані також середні господарі та навіть досить зле приходиться і незаможним. Аугаґен приводить для того низку прикладів: На одну малу німецьку кольонію з 30 дворів, котра в наслідок недороду зібрала лише 1500 пудів, було накладено зобовязання віддати

державі зпочатку 2093 пудів, потім додатково ще 1000 пудів. Один з господарів того села зібрав з 15 десятин всього 80 пудів, але вже по першому розподілу на него припало 126 пудів; він віддав лише 53 пуда і нині чекає на неминучу кару, крім того, що ще припаде на нього від додаткової квоти. Чотири кольонії в тому-ж районі, які начисляють двіста дворів, зібрали врожаю біля 25 тисяч пудів, але мають віддати 34 тисячі. Один куркуль з потерпівшого від неврожаю Славгородського району зібрав з 22½ десятин 218 пудів збіжа, але на нього накладена квота в 657 пудів та 584 карбованців с.-г. податку, а до того ще половину тої суми місцевого податку, хоч його родина начисляє девять душ. Один селянин з Криму зібрав з 22¾ десятин 910 пудів. Він вважається куркулем, а тому наклали на нього податку 533 карб. 55 коп., а збіжеву квоту зпочатку в серпні в 599 пудів, потім в вересні ще 400, потім в жовтні ще 220 пудів. Крім того його зобовязали засіяти шість десятин чорного пару (відлогу) пшеницею, а оскільки він зміг дістати на ринку насіння лише на дві десятини, то його чекає неминуча кара. Селянин обтяжений у такий спосіб мусить шукати необхідного для віддання державі збіжа на вільному ринкові. Нам вже відомо, що ціни на цьому ринкові все зростають. Платить він, каже Аугаґен, 5—7 карбованців за пуд, а держава винагороджує його в четвертій або пятій частині. Якщо він не любий владі, він може числити себе за пропащу людину. Якщо він не в стані внести накладені на нього обовязки, він дістане грошеву покуту в пятикратному розмірі вартости невідданого ним збіжа, а оскільки він не зможе покуту покрити, буде його двір проданий з торгів (на ліцитації). Як це відбувається, про це кілька прикладів з тими-ж Німцями: В Криму була молотарка у 8 кінських сил, продана за 25 карбованців; за коня та за корову дістали по 3 карб.; за курей — по одній копійці; за ліжко з приладдям — 1 карб.; за канапу — 50 коп.; за стілець — 5 коп.; за двори з будовами, початкова вартість котрих була від 10 до 20 тис. карб., у чотирьох випадках одержали з примусової продажі: 20, 31, 54 та 100 карб. А у Сибіру цілий дім, критий бляхою був проданий в такий спосіб за чотири копійки.

Тяжко повірити, але коли пригадаємо, що в Радянщині власне немає кому на торгах купувати, що як би хто осмілився дати суму, більш відповідаючу коштовности продаваних річей, він негайно попав би до куркулівської катеґорії, отже швидко наступилаб його черга підлягти публичному торгові, то ми зрозуміємо, що німецькому вченому не було потреби перебільшувати, бо в сумному житті радянських країн є вистачаюча кількість подібних жахливих фактів.

Від таких фактів тікають німецькі кольоністи. Тікають вони від неминучої руїни свого господарства, тікають вже зруйновані, тікають і тим остаточно руйнуються. Тікають тому ще, що насильне вганяння їх в колективи та комуни нищить всі їх поняття про ведення селянського господарства, нищить їх з діда-прадіда звички та спосіб життя. І вони шукають нових місць у країні, де держава не накидає своїм громадянам примусового способу життя та господарювання. Так само, як їх прадіти переселилися до Росії, в стремлінні найти куток, деб вони могли вільно вірити по своєму в Бога, так вони нині шукають волі для господарювання також по своєму, а не по наказу насильницької доктрини.

Проф. С. Ґольдельман.

ШЛЯХАМИ КООПЕРАТИВНОЇ ДУМКИ.

Вибір з писань кооперативних теоретиків.

6. МАНІФЕСТ РОЧДЕЛЬСЬКИХ ПІОНІРІВ*).

Товариство ставить собі завданням одержання грошевого зиску і поліпшення господарського й суспільного положення своїх членів шляхом збирання капіталу, розділеного на однофунтові уділи і вистарчаючого для практичного здійснення наступного пляну:

Відкривати крамниці для продажі споживчих продуктів, убрання і т. п., набувати будинки для тих його членів, котрі бажатимуть взаїмно помагати собі з метою поліпшення свого господарського і суспільного становища.

Приступити до виробу товарів, продукцію котрих товариство уважатиме за відповідну, щоб дати при тім працю тим членам, котрі стануть безробітними, або терпітимуть від довготривалого скорочення заробітної платні.

Набувати або орендувати земельні участки, котрі оброблятимуться членами, що не мають роботи, або заробіток котрих невистарчаючий.

Як тільки буде можливо, товариство приступить до орґанізації виробництва, росподілу і виховання у свойому власному крузі і своїми власними засобами, або, іншими словами, воно перетвориться в самостійну громаду, в котрій інтереси всіх будуть обєднані, а також — приходитиме з допомогою іншим товариствам, котрі бажалиб заснувати подібні громади.

Для пропаґанди тверезости товариство відкриє в одному зі своїх льокалів осібну установу.

7. ДЖОРДЖ ЯКОБ ГОЛЇОК**).

Сонна мрія ткачів.

З книги: Історія рочдельських піонірів (1893 р.).

Перед 32 роками кілька робітників в однім третьоряднім місті мали фантастичний сон, в стилю роману Буняна. Тільки предмет того сну був інший. Славетній полатайко казанів з Бедфорду снив про царство гріха — рочдельські ткачі про царство праці. Обидва сни мали

*) Автором цього „Маніфесту“ уважається один з 28 рочдельських ткачів Чарльс Говартс. Складено цей маніфест при заложенні товариства перших піонірів споживчої кооперації в 1844 р.

**) Georges Jacob Holyoake (1817--1906), кооператор і публіцист; один з перших звернув увагу на рочдельське діло та увіковічнив його у великій, одушевленій книзі; теж автор історії анґл. кооперації і многих писань на суспільні теми.

одначе подібний до себе мотив: в обох росходилося про втечу — з країни зла і безнадійности. Ткачі мали доволі життя в царстві невдячности, де для їхнього невтомного труду не було винагороди. Свої очі вони звертали в бік вимріяного ідеалу добробуту створеного ними самими. Обидвоє знали, що їм прийдеться перебути тверду мандрівку. Отже наші ткачі флянелі із названого місточка рішили, по образу Бунянового героя Хрістіяна, вибратися в далеку путь.

Оставимо на боці дальші порівнання з Буняном. Для нашої цілі вистарчить інше, простіше порівнання. У 1844 році слово „кооперація“ не було уже невідомим. Як то буває нераз, на жаль, у суді з обвиненим, так і кооперація „вже нераз сиділа на лаві обжалуваних“. Це був рецидивіст-злочинець; його всіляко осуджували і нераз переслухували. Чимало робітників через неї понесло втрати, ще більше їх розчарувалося із-за неї. На кооперацію дивилися як на щось віджите. Це судно було не для плавби — так сказав би моряк. В дійсности кооперація була тільки трохи кращою за дряхлий, хитаючийся корабель, на якому тільки дехто відважувався пускатися на море господарського життя. Було дуже сумнівне, чи дряхле судно „Кооперація“ доїде колинебудь до пристані. Певне було тільки те, що плавба ним вимагає дуже довгого часу, щоб куда-небудь взагалі доплисти. Помимо того однак знайшовся гурток сміливих мореплавців, що нічого не мали до втрачення, котрі рішилися на подорож, хочби навіть мали потерпіти розбиття.

Рік пройшов на приготування до відїзду. Боки старого суднища повиправлювали і в 1844 році спустили його на воду. Шіснадцять років вже тоді було суднові, бо воно вперве спущене на воду у 1828 році*). Не один вечер пройшов на журливих балачках про стан судна і неприязно настроєні глядачі покручували головами. Інші заходилися піддавати морякам духа. Один чи двох сторонніх людей піддержали в дечім авантюру, одначе поза тим цілий ладунок судна мусіла придбати сама обсада корабля. По дванацяти місяцях судно відплило з вантажом у вартости біля 28 фунтів шт., головним чином вівсяних круп, соли та сала.

На загал сподівалися дуже бурхливої плавби. Піоніри правди мали важку працю, хотячи охоронити своє судно від загину. Хвилі кидали судном то сюди то туди. То його бачили на гребені страшенної хвилі, то він поринав в чорну глибину. Населення міста придивлялося з берега цьому видовищу. Обсада судна зпочатку навіть трохи оминалася, заки вступила на поміст бідолашної лоді. Усе тут було надміру дрантиве, вбоге, спорохнявіле і подіравлене — тільки не була такою рішучість керовників виправи, які в цьому зглядi не спроневірилися національній анґлійській славі.

* * *

Вже більш прозаїчними, та не менше правдивими словами можемо росказати, що перед 32 роками, коли рочдельські ткачі з „жабячого кутка“ починали свою справу з 28 фунтами, кооперація не була в повазі, ані у пошані. Успіхи приходили помалу. За роками поступу приходили літа непевности. „Кооператива піонірів“, як її прозвали,

*) Мова про першу споживчу кооперативу, засновану у Бріґтон при участи д-ра Кінґа.

стала більшою. Число членів збільшилося, діяльність поширено на нові ділянки. Відтак вибухли кризи і знову пророкували, що „сон ткачів закінчиться так, як усі сни: у фантастичному ніщо.

Одначе так не мало статися! — Старе судно перебуло многі подорожі і робило чимраз кращу службу. Щорічно обсада виправляла корабель краще і малювала свіжою краскою. Ба, прийшов час, що браві мореплавці почали спускати на море нові судна при надії, якої давніше вони самі не зазнавали, при радощах і окликах, яких давніше не бувало.

Так надійшов 1861 рік. Із заходу налетіла з грохотом туча бавовняної кризи*). Здавалося, що все пропаде. Американська війна гуділа, як монсум понад атлянтійським океаном, і за одну ніч підкосила промисловість всієї північної Анґлії. Аж тепер, мовляв, мав би прийти кінець кооперативним крамницям! Нарешті повинен би закінчитися довгий і безглуздий сон ткачів!

Туча надлетіла — а з ним жах і голод і всі страхіття воєн та лихоліть — та ніщо не було в силі зірвати з якора сміливого судна піонірів! З нього тоді вже зробився був сильний кораблище. Були в нього кріпкі щогли, і нові лаштунки, мав новенький поміст та найновіше, для кооперативної їзди найбільш придатне, машинове устаткування. Серед бурі і громів відбував свої поїздки, якби для нього буря не існувала, і тоді як многі другі судна потапали, він все повертався в доброму стані до пристані. Навіть другим кораблям помагав, коли їм не ставало провіянту або їх постигла негода. Його борти були сильні, а його команданти мали добрі мапи, на яких усі підводні скелі були перечислені і точно визначені. Капітан знав, коли мав плисти здовж берега, а коли пускатися на повне море. Обсада була з палких і досвідних людей.

Над могилами Піонірів.

В році 1892 відбувався конґрес анґлійської кооперації у томуж Рочделі, де зародилася кооператива Піонірів Правди. По конґресі відвідав Голіок могили померших провідників кооперативи. Над могилою виголосив ось таку промову:

„Кунере! Якщо Ти можеш чути наші голоси над Твоєю могилою, то слухай: Ми хочемо Тобі сказати, що Твій заклик до справедливости зглядом робітника не призабувся, що память про Твої шляхотні пориви все ще жива у наших серцях. Як вогонь Монтезуми**) ще цілі століття горів у храмі його потомків, так горить світло Твойого приміру у темних і неприкрашених та через те не менше святих храмах праці.

Великий льорд***) цієї долини сказав до Греків:

Є у вас вправді танці пиррійські,
Та де є пиррійські фалянґи?

Змагання праці є вправді не такі клясичні, та все-ж таки вони не менш шляхотні від воєнних змагань, і ми, стоячи тут на Твоїм, Кунере,

*) За час американської громадянської війни 1861-65 устав довіз бавовни до Анґлії; через те наступив застій у текстильній індустрії, безробіття і нужда серед робітництва.

**) Володар Мексика до приходу Еспанців у 16. столітті.

***) Льорд Байрон, славний поет. Він був власником маєтности Рочдель.

гробі, питаємо Твоїх співгромадян, що тепер збірають овочі Твоїх трудів:

У вас є кооператива,
Та де кооперативна фабрика?
Чому з цих двох завдань,
Більше ви призабули?

Хочемо сподіватися, що кооператори Рочделя, які в минулому сповняли достойну службу людства, в майбутньому не призабудуть цієї другої більшої мети".

Відтак пішли зібрані над могилу інших піонірів.

Промова в салі кооперативи.

Останнього дня конґресу припало мені завдання виголосити останню промову на товариському зібранні у великій салі рочдельської кооперативи. Я говорив м. і.:

„Було здавна моїм бажанням, жити так довго, аж наш конґрес відбудеться у Рочделю. Винахід піонірів дав кооп. рухові господарську життєву силу, якої він до того часу не мав. Однак піоніри зробили більше, вони внесли мораль в економіку, мораль, з якою, що правда, йдеться вперед помаліше, як з системою зиску, яка однак є більш тривалою та почесною засадою. Нашим завданням є піддержати цю засаду в господарському житті. (оплески). Заслугою піонірів правди було, що вони добивалися не тільки кращої винагороди за свою працю, але і свободи. Вони докладали зусиль, щоби покласти підвалини під кооперативну продукцію і хоча цей їхній замисл зустрів відтак критику, то він таки не вмер. Його тепер здійснюють у Гебден' Брідж (місто в північній Анґлії). Дякуючи п. Рескінові і п. Томизонові заводиться у Геддерсфайльді учасництво в зисках. Є воно вже у фабриці панчіх у Кавентрі, у Орлиних заводах у Лайцестрі, у Кеттерінґу і в многих других місцях. У Шкоції воно зустрілося з урядовим визнанням. Ідея визволення праці стає дійсністю і є частиною самої кооперації. Наші споживчі кооперативи не тільки визнають цю ідею, але й здійснюють її, підпираючи свої кооперативи закупнами... Ми зробили чимало для того, щоби завести правду і чесність у торгівлі; треба ще ввести ці засади до продукції:...

„,Гавертс і Смітсіс, Кунер і Кершов кували ось тут свій плян рятунку, держали тут без числа промов та відбули безліч поїздок, все ради того, щоби створити робітникові кращу майбутність. Вони створили цей рух, що ми величаємо, хоча ми свойого життя ще не влаштували так по кооперативному, як-би слідувало.

Льорд Теннисон*) каже:

„Наші малі системи мають свій час,
Є для всього свій час і свій кінець."

Та ні, вони не вмірають, як довго вони не віджили, як довго вони потрібні і справедливі. Рочдельська думка про кооперацію була найменшою, найменш відомою, найбільш атакованою, понижуваною, найменше надій будячою з усіх ідей, які людство коли небудь поро-

*) Американський письменник; боровся за знесення невільництва.

дило. Та вона зовсім не загибла. Навпаки, вона живе і росте і є сьогодня навіть найплідніщою з усіх ідей, які коли небудь були придумані з тою метою, щоби піднести добробут робітництва Анґлії. Як вони це зробили? Яка думка присвічувала їм? Вони не мали шкільної мудрости, та був в них цей охоронний дух, що живе в серцях чесних людей. Вони знали, що рішаюче значіння має обставина, чи справедливість ставимо на першому чи на другому місці. Вони поставили свої кооперативні принціпи на першому, а зиск на другому місці. Притім виходили з думки, що кооперативний принціп є підставою і одиноким чесним джерелом доходу. Не дивіденди були для них в першу чергу принукою для діла, бо тих вони ніколи не бачили; вони з огидою відкидали звичайні конкуренційні штучки, якими звичайно роблять зиски. Як Діоґенес, вони пускалися з лямпою своїх засад на пошукування чесної надвишки і находили її в орґанізації кооперативи. Ходім за ними — і доживемо дня, коли пануватиме правда, устане пониження наємної праці, коли так робітники, як всі купуючі ділитимуть по-між себе здобуту надвишку, коли буде неможливою нужда многих і ганебне богацтво нечисленних, під діянням кооперативного закону загального добра, любови і справедливости".

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Як веде книговодство щадниця при госп.-споживчій кооперативі в Глуховичах?

До статті в ч. 3. „Кооп. Росп." про успіхи дрібної ощадности в Глуховичах (пов. Львів), одержуємо ще блищі пояснення, писані ініціятором цеї акції, п. Банахом Д.:

Мені припала честь бути першим касієром щадниці при госп.-споживч. кооперативі в Глуховичах, а тимсамим припав і обовязок обдумати негайно спосіб її ведення. Книговодство мусіло бути як найпростіше. Я був свідомий того, що все, що має бути колись велике, та обняти собою загал, мусить бути у своїм заложенні у своїй суті, як найпростіше, навіть примітивне. Тому:

1) Кожний з пятьох збирачів отримав від мене круглу бляшану коробку з вазеліни, накривка мала долотом пробитий повздовжний отвір. Коробка служить на се, щоб збирач не розгублював грошей у дірявих кишенях і не доплачував потім своїх.

2) Крамниця кооперативи достарчила мені один аркуш білого пакункового паперу так званого „шренцу". Сей аркуш зложив я в осьмеро, розтяв, а кожну осьмину зложив ще у троє і розтяв. Тим чином отримав я 24 карток. Кожний збирач отримав одну картку на котрій нарисував собі близько правого берега картки довгу лінію, умістив в горі своє імя і назвиско і збіркова ліста — готова. З тою лістою обійшов він за порядком всі хати свого району, вписуючи атраменто-

вим олівцем імя і назвиско вкладчика (коли було двох того самого назвиска і імени — то дописував також чий син), а за лінією з правого боку — зложену квоту. Коли виповнені так листи збіркові вернули до мене, я підсумував кожну, провірив гроші, а правильний їх відбір потвердив на збірковій лісті датою і своїм підписом. Листи приклеїв при помочи дрибки розпущеного столярського каруку одну на другій на тектуровій підкладці. Поверх ліст наклеїв ще одну картку, а на ній виписав вгорі число тижня, під сподом назвиска збирачів, ставлячи при кожнім сумаричну через него зібрану квоту; підсумував всі пять цифр, виписав ту загальну тижневу суму щей словами, а під сподом умістив дату і свій підпис. Тижневе зіставлення збірки готове. Дальші збіркові листи та тижневі сумаричні зіставлення наклеював я дальше одні на других — так, що нині повстала з них груба пакуша. Збіркові листи є важним документом щадниці, тому є у мене у великім пошанівку. Вони є також підставою до вписів у книжки.

3) Загальну квоту тижневого зіставлення записую при стороні „приходу“ ліквідаційної книги (взір ч. 1) в стовпці „Загальний прихід“ і ще раз у стовпці „Вплата вкладок“, а у відповідні стовпці даю ще дату і біжуче число артикулу. Се число артикулу виписую червоним олівцем на тижневім зіставленню.

Ліквідаційна книга є по просту зошитом за 8 сот. і ведена на двох сторінках, яко прихід і розхід. Стовпці у ній такі, як вказує взір 1. Послідні два стовпці приходу і розходу будуть потрібні тільки тоді, коли щадниця буде в дальших роках льокувати надвишку гроша у кредитовій інституції, чи місц. кооперативі.

4) Щоби мати кожного часу точний перегляд стану, ощадности кожного вкладчика, взяв я 5 зошитів (по 8 сот.), відповідно до пятьох збіркових районів і на обгортці кожного з них виписав чорнилом імя і назвиско збирача, а внутрі зараз на першій сторінці всіх вкладчиків даного району у такім порядку, у якім збирачі вписали їх на перших збіркових листах. Із дальших карток зошитів призначив я для кожного вкладчика одну сторінку, виписуючи в заголовку його імя і назвиско. Сторінки кожного зошита означив я біжучим числом і ті числа сторінок умістив при назвисках вкладчиків виписаних в реєстрі на початку зошита. Взір 2.

Тих пять зошитів назвав я „Книгою вкладчиків“ і тут вписую після збіркових ліст зложені щадничі вкладки. Понеже кожний зошит має на початку свій реєстр, то при його помочи розшукую скоро число сторінки, на котрій вкладчик має своє конто. У відповіднім стовпці пишу число тижня і зложену квоту. В той спосіб вписую всі вкладки на підставі збіркових ліст і праця скінчена. Триває вона не більше, як одну годину, але маю зате докладну евіденцію кожного вкладчика, а що важніше, він сам може кожного часу провірити правильність вписів своїх вкладок.

Бажаючий позички зголошується у касієра і на одержані гроші підписує реверс такого змісту: „Нині випозичив я у кооп. щадниці в Глуховичах квоту 20 (двайцять) золотих. Довжну суму обовязуюся віддати дня . . . . .“ Дата і підпис позичаючого. — Один аркуш „шренцу“ вистане на 32 реверси.

Виплачену позичкову квоту вписую у ліквідаційну книгу по стороні розходів у стовпці „Загальний розхід“ і ще раз в стовпці „Ви-

Взір 1.

ЛІКВІДАЦІЙНА КНИГА.

Сторона 1.

ПРИХІД

Дата	Арт.	ПРЕДМЕТ	Загальний прихід	Вплата вкладок	Зворот позичок	Резерва щадниці	% від льокації	Зворот льокації
		з переносу						
19/5	1	Збірка 1. тиждень	33 55	33 55				
26/5	2	Збірка 2. тиждень	19 93	19 93				
2/6	4	Збірка 3. тиждень	20 05	20 05				
5/6	6	Ст. Гнатів зворот	20 10		20	10		
		до переносу	93 63	73 53	20	10		

РОЗХІД.

Дата	Арт.	ПРЕДМЕТ	Загальний розхід	Зворот вкладок	Виплата позичок	Виплата нагород	Виплата %	Льокації
		з переносу						
27/5	3	Стефан Гнатів позичка	20		20			
3/6	5	Йосиф Паньків позичка	20		20			
		до переносу	40		40			

Взір 2.

КНИГА ВКЛАДЧИКІВ.

Стефан Гнатів.

Сторона 6.

Число тижня дня	Арт. книги ліквід.	КВОТА зложена	КВОТА винята	КВОТА позички	Число тижня дня	Арт. книги ліквід.	КВОТА зложена	КВОТА винята	КВОТА позички	Число тижня дня	Арт. книги ліквід.	КВОТА зложена	КВОТА винята	КВОТА позички
1		20			з переносу					з переносу				
2		10												
27/5	3			20										
3		30												
з переносу					до переносу					до переносу				

Взір 3.

КНИГА ПОЗИЧОК.

Число біжуче	ХТО ПОЗИЧАЄ	Виплата позички: Дата	Виплата позички: Арт. кн. лікв.	Виплата позички: Квота	Зворот позички: Дата	Зворот позички: Арт. кн лікв.	Зворот позички: Квота	Зворот позички: Добров. даток	Зворот позички: Кара	ЗАМІТКА
1	Стефан Гнатів	27/5	3	20	5/6	6	20	10		
2	Йосиф Паньків	3/6	5	20						

плата позичок"; ставлю ще дату і артикул, який виписую також на дотичнім реверсі червоним олівцем. Реверси переховую старанно, бо вони є доказом виплат. Позичку вписую дальше у „Книзі вкладчиків", даючи у першім стовпці місто числа тижня дату позички, а у стовпці „позичка" — квоту.

5) Виплачену позичку вписую ще у осібний зошит, що має назву: „Книга позичок" (Взір 3.), виповнюючи відповідні стовпці. Цей зошит є конечний, яко зеркало точности чи неточности позичаючого. Буває нераз, що зголошуються люде за позичкою, а грошей хвилево немає; будуть доперва за день, два. У такім разі вписую їх назвиска в порядку зголошень у „Книгу позичок" і у такім порядку виплачую позички, коли готівка наспіє, та переводжу вписи у всіх 3 ділових книгах.

Зворот позичок разом з добровільним чи карним датком вписую у „Ліквідаційній книзі" по стороні приходу, а то: у стовпці „Зворот позичок" звернену квоту позички, у стовпці „Резерва щадниці" — добровільний даток чи кару, а у стовпці „Загальний прихід" — суму зверненої позички і добровільного датку, зглядно кари. — Зворот позички вписую ще у „Книгу позичок" у розділі: „сплата позичок" в подібний спосіб, як у ліквідаційній книзі."

На підставі наведених 3 книг, можна діловодство щадниці кожного часу провірити, оскілько вписів доконується сейчас, а не відкладається на „завтра".

Канцелярійні кошти глуховицької щадниці мінімальні: 7 зошитів à 8 ґр. = 56 ґр., кільканайцять аркушів шренцу, дрібка чорнила, олівець, перо, все те не перенесе квоти 1 зол. річно, котру кооператива вставить у власні адміністраційні видатки. Порожні пушки з васеліни не входять в рахунок, їх можна назбирати по хатах доволі.

Праця збирачів і касієра нашої щадниці почесна. Збирачами глуховицької щадниці є молоді парубки. Вони сповняють свої обовязки справно, свідомі великого діла, яке творять. Я, яко касієр, маю більше праці тільки на початку і вкінці ділового року. Понадто треба посвятити що неділі одну годину на відбір і впис вкладок та іноді по кілька мінут при виплаті чи звороті позичок.

На початку ділового року треба заложити нові книги (зошити), причім значно скорочує працю синя калька, яка дає змогу рисувати лініямент на кількох сторінках відразу.

При кінці ділового року підсумую всі стовпці „Ліквідаційної книги" і „Книги вкладок", а одержані суми впишу у відповідні стовпці нових книг, яко перенос з попереднього року. „Книги позичок" не треба замикати, її ведеться дальше поки старчить зошита.

Бачимо, що книговодство щадниці далеко простіше, чим кооперативне, а випробоване мною та постепенно зведене до теперішнього виду, оказалось у практиці зовсім доцільне. Ніякої мороки з білянсами, векслями і судовими та скарбовими властями! Ніяких замотаних обчислень, тому до ведення щадниці не треба вишколу, кожний письменний селянин може у нім в коротці визнатись. Душею щадниці є касієр, що є заразом і книговодом. Ця обставина — признаю — є одинокою слабою стороною щадниці, однак неминучою, єсли мається на думці як найдальше йдуче упрощення справи діловодства. У касієри повинні тому попадати як найкращі під оглядом особистої моралі одиниці.

Д. Банах.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

З життя краєвих кооп. централь. В березні ц. р. відбулися річні Загальні Збори двох кооперативних централь, Центробанку у вівторок 25. III. і Маслосоюзу у середу 26. III. Про перебіг нарад і висліди зборів подамо в слідуючому числі Коопер. Респ.

Праця семінара економіки й кооперації на Вищому Кооперативному Курсі РСУК.

Вищий Кооперативний Курс РСУК. започаткований в листопаді 1929, відбувається при участи 30 слухачів. Навчання поділено на 3 триместри, з яких перший, а почасти і другий, присвячені загально-теоретичним предметам, другий практичним, а третій буде призначений на обовязкову практику. Перший триместр тривав від листопада до половини лютня, другий від пол. лютня до кінця травня, третій має тривати до кінця серпня. В другому триместрі поділено слухачів на 2 специялізації: а) споживчо-господарсько-кредитову і б) молочарську. Спеціяльне навчання відбувається в другому триместрі до полудня, решта загальних предметів по полудни. Викладають на курсі переважно співробітники львівських центральних кооперативних установ; завідування курсом спочиває в руках директора торгов. школи „Просвіти“ п. д. Коренця.

Щоби дати можливість слухачам розвивати в собі вміння самостійно думати, реферувати і виступати публично, був при курсі, по прикладу всіх вищих шкіл, заснований з самого початку **семінар** для студіювання економіки і кооперації. Семинар цей відбув до половини березня 12 засідань, на яких прочитано і передискутовано ось такі реферати, вироблені учасниками семинара:

1) Німецький райфайзенський рух (ст. Шепітак);
2) Історія рочдельської кооперативи (ст. Калужняцький) — 2 засідання;
3) Питання зиску в кооперації (ст. Жишко).
4) Американські пулі (ст. Голояд) — 2 засідання;
5) Збут рільних продуктів (ст. Пиндичук);
6) Культурно - освітня діяльність коопер. за границею (ст. Камінський).
7) Як можна визволитися від лихви? Пропаґандистичний реферат (ст. Матчак Т.);
8) Початки кооперації. Пропаґанд. реферат (ст. Калужняцький);
9) Народно-господарське значіння ощадности. Пропаґанд. реферат (ст. Йосифович).

Крім цих рефератів на трьох засіданнях прочитано і передискутовано із клясичних творів кооперативної літератури „Кооперативний ідеал“ М. Тугана-Барановського та „Майбутність кооперації“ Ш. Жіда.

Слухачі курсу виявили велике зацікавлення семинаром.

Шлях гідний наслідування. Заходи, вжиті за останні два роки чехословацькими кооперативами щодо розвитку безпосередних торговельних відносин між споживчими ті сільсько-господарськими кооперативами, виказалися дуже добрими успіхами.

За даними п. Люстіґа, голови Центрального Союзу споживчих кооператив для гуртових операції, що має свій осідок у Празі, цей Союз, як рівнож інші місцеві споживчі кооперативи, закупили в р. 1929 сільсько-господарських продуктів у загальній кількости 465.000 квинталів, з яких більш, ніж 271.000 квинталів було закуплено безпосередньо від сільсько-господарських кооператив, тоб-то, біля 60 проц. ваги всього накупу. Незалежно від цього, споживчими кооперативами було закуплено протягом цього часу молока на суму, що перевищила 4 міліони чехословацьких корон; цілий цей накуп був переведений безпосередньо з сільськими господарями чи з їх кооперативними орґанізаціями. **С. Б.**

Чехословацька „Єднота“. Центральний Союз сільсько-господарських кооператив „Єднота“ в Празі, що є найбільшим союзом кооператив в Чехословаччині, виказався в минулому 1929 році повною успіхів діяльністю. На початку р. 1930 кількість членів цього Союзу досягла цифри 3.613, тоб-

то збільшилася за минулий рік на 300 членів.

Більшість членів (в кількости 1820) належить до кредитових кооператив, відомих під назвою „кампелічок". Висота вкладів в цих кредитових кооперативах досягає приблизно 2 міліярди кч., з яких майже половина була зложена в банковій секції „Єдноти". Операції процвітають в кампелічках; особливо слід відмітити розвиток затягаємих позичок на продуктивні цілі; власні капітали цих кооператив збільшуються. Висота резервових капіталів збільшилася протягом останнього року на 383 міліонів кч. Біля 200 кампелічок володіють будинками; 290 кампелічок опублікували свої річні справоздання в кількости 69.000 примірників.

Секція кооператив для використання електрики нараховує 1.067 членів; багато нових місцевостей зістало засмотрених електрикою, орґанізуючись на кооперативних засадах.

Секція молочарських кооператив збільшила свої операції, випродавши в р. 1929 більш, як $32^1/_2$ ваґона масла, 21 ваґонів сирів і майже $5^1/_2$ міліонів яєць.

Секція кооператив для продажі та кооперативних склепів також виказалася енерґійнішою діяльністю, ніж за ці останні роки. Ці кооперативи продали в р. 1929 (до 15. грудня), за посередництвом „Єдноти", майже 120.000 ваґонів ріжного товару на суму, що перевищує 667 міліонів корон чехословацьких. **С. Б.**

Поступ у кооперативному рухові в ЧСР.

I.

Загальна кількість існувавших в ЧСР. на 1. січня 1929 року кооператив досягнула 16.077 (проти 15.625 в минулому році). По окремих видах кооперації ці існуючі кооперативи поділяються так:

1. Кредитові: а) системи Райфайзена 4968; б) системи Шульце - Деліча 1750 — разом	6718
2. Сільсько-господарські	4851
3. Споживчі	1158
4. Продукційні	1602
5. Будівельні	1579
6. Ріжні	120
7. Союзи кооператив	49
Разом	16077

Порівнюючи з минулим роком, кількість союзів залишилася незміненою; кількість споживчих кооператив зменшилася за рік на 57; всі останні види кооператив збільшилися в своїй кількости. Проте, зменшення кількости споживчих кооператив пояснюється тенденцією цієї галузі кооперації до злиття в інтересах справи дрібних кооператив в крупніші. І тому ми можемо визнати кількосний проґрес кооперації в ЧСР. безумовним.

II.

Ми не можемо привести детальних відомостей про зріст кооперації в ЧСР., відносно кількости членів у всіх кооперативах і розміру оборотів за рік 1928. Але ми можемо дати подібні відомости, що торкаються найбільшого зі всіх Центральних кооперативних союзів, які існують в ЧСР., а саме: Центрального Союзу сільсько-господарських кооператив в Празі, а також приєднаних до нього споживчих кооператив.

До Центрального Союзу, який по суті уявляє з себе Центральну Касу сільсько-господарських кооператив, на 1. січня 1929 року належало 3273 кооператив проти 3069 минулого року. З тієї кількости припадає найбільше на кампелічки (райфайзенки) — 1750; на кооперативи по використовуванню електрики — 893; на машинові кооперативи — 112; кооперативи по виробу алькоголю — 121; на закупочні кооперативи — 100; на кооперативні молочарні та сироварні — 76. Річний оборот Союзу перевищував (в році 1928) 19.000 кч. (на три міліярди був вищий від обороту року 1927). Білянс його перевищував 1602 міліонів кч., при чім важнішими статтями в пасиві були власні капітали, майже 118 міліонів; вклади на переховання виносили більше 286 міліонів і звичайні вклади — 1191 міліонів кч.

В активі видатне положення займали цінні папери, майже 653 міліони, позички — більше 312 міліонів; готівка і суми в кредитових установах більше 177 міліонів, а також майно — 74 міліони.

III.

Що торкається кооператив першого ступня, які належали до Союзу, то найбільш цікавим є розвиток кредитових кооператив (кампелічек). Білянс 1703 таких кооператив (з 1711 належавших до Центрального Союзу) складав майже 1896 міліонів кч., при чому найбільш поважною статтею пасивів були вкладки, внесені до цих коопера-

тив; загальна сума таких вкладів перевищувала 1826 мільонів кч. (більш, ніж в році 1928 на 102 міліони).

В активі звертають увагу статті: позики видані кампелічками, більш 836 міліонів; вклади, внесені кампелічками до Центрального Союзу, майже 859 міліонів.

Відносно кількости членів, то в році 1929 їх було в 1703 кампелічках майже 213.000 (проти року 1928-го більше на 11.000).

На підставі всього зазначеного вище, ми можемо констатувати факт проґресу кооперації в Ч. С. Р. за 1929 рік взагалі і особливо сільсько-господарської кредитової кооперації.

С. Б.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Підписання польсько - німецького торговельного трактату наступило 17. березня 1930 р. у Варшаві. З цим отже днем заперестає митна війна, котру провадили між собою Німеччина і Польща і котра крім політичного підкладу мала ще й господарські мотиви. Ця митна війна тривала від 1925 року. З боку німецького розходилося про недопущення на німецькі ринки дешевших і меншевартісних продуктів польського сільського господарства. Головно малося на увазі довіз живих безрог з Польщі і мясного продукту. В цім, щоб не пускати на свої ринки продуктів польського походження, були найбільше зацікавлені німецькі аґрарні круги, боячися знижки цін в наслідку конкуренції з боку польського.

Поза тим в митній війні росходилося про вугіль, якого Німеччина не хотіла купувати в Польщі, мимо того, що сама мусіла довозити вугіль в більших кількостях, бо її вуглевий район в рейнській области був окупований військом антанти і незважаючи на те, що покриття репарацій Німеччина переводила в натурі м. ін. і шляхом достави своїм переможцям певних кількостей вугля.

Поляки в заплату за це не пускали до себе німецьких промислових виробів. Це були головно металеві вироби, машини, сталеві й електрично-технічні вироби крім того всякого роду хемікалії та інше.

На основі версайського мирового „договору" Польща дістала на 3 роки право довозу до Німеччини з бувших німецьких провінцій природніх витворів і виробів без жадних митних оплат. Кількість тих витворів і виробів, призначених на вивіз до Німеччини, встановлювала сама Польща. Хоч Німеччина не визнала накиненого їй „договору" і від самого початку противилася упривілейованому довозові з Польщі, мимо того Польща вивозила місячно понад 500.000 тон вугля з Горішнього Шлеська до Німеччини. 15. червня 1925 вигасло зобовязання Німеччини приймати примусово вугіль з Польщі. І від цього часу починається митна війна між Німеччиною і Польщею, якій покладено кінець цим договором.

Знесено специяльні перепони, але залишено континґенти та мита. Обі сторони погодилися на клявзулі найбільшого упривілейовання, ц.-то зобовязалися взаїмно признавати собі такі користи, які вони признали-б кожній іншій державі, оскільки вони були-б більші від тих, які тепер мають сторони, що той договір підписали.

Польщі признано в договорі право вивозу до Німеччини континґент вугля у висоті 320.000 тон місячно, при чому імпорт німецького вугля до Польщі цей континґент відповідно підвищує.

Що торкається вивозу свиней, то річний континґент для Польщі усталено в розмірі 200.000 штук з річною проґресією 75 тис. штук для двох наступних років — отже до висоти 350 тис. штук. Німеччина зі свого боку запевнила відбір цілого того континґенту.

Умова зобовязує на рік. Може бути автоматично прольонґована, оскільки вона не буде виповіджена за три місяці перед речинцем упливу її зобовязуючої сили.

Тепер знов станули до торговельних взаємин аґрарна Польща і промислова Німеччина.

Які були причини, що склонили нарешті Німеччину піти на ті уступки Польщі, ніхто покищо не може знати. Чи були це дійсно господарські моти-

ви (надії на оживлення вивозу промислових виробів до Польщі, може спільність експортових інтересів на скандинавських ринках вугля і збіжа?), чи може у більшости якісь політичні комбінації? В кожному разі запевнення континґенту для вивозу свиней і вугля з Польщі, приходить в пору, коли оба ці ринки в Польщі були почасти загрожені. — Блище про зміст торгов. трактату та його значіння напишемо тоді, коли одержимо текст договору.

В звязку з підписанням трактату „Ґазета Гандльова" в повздержливому як незвичайно тоні пише:

„Контрагент німецький... є знаменито приготований. Він виказує безсумнівну перевагу під калькома зглядами. Знання потреб польських ринків, законодавства, психольоґії клієнтелі і т. і. є так далеко посунуте, що Німці не потрібують пускатися „на жадні відкриття Америки", інформаційні подорожі, екскурії, конференції. Зі знаною їм, властивою основністю вони перепровадять відразу атаку на всіх господарських відтинках після згори і до останніх подробиць розробленого пляну. Головною витичною їх поступовання є трактування Польщі яко країни **сирівців та рільничої і звіринної продукції,** котру треба як найскорше і в як найбільших розмірах узалежнити **від німецького ринку збуту і німецького посередництва".**

Ідалі: ...„з того треба здавати собі ясно справу, німецька сторона є готова до зроблення кожного можливого інтересу в Польщі". А то тимбільше, що вона „витривало й консеквентно стремить до становища розділювача і повірника капіталів в східній і південній Европі.

По думці тієїж ґазети Польща не може заспокоїтися на вивозі збіжа, вугля і свиней до Німеччини, але мусить шукати ринків збуту для своєї промисловости, числячися, очевидно, з тим, що краєві вироби не видержать конкуренції німецьких виробів і не знайдуть у себе збуту. Це є та вічно актуальна проблема напряму польської господарської експанзії, перед розрішенням котрої в мучительній безсильности стоятиме ціла господарська політика Польщі так довго, поки будуть замкнені перед нею двері на схід.

Звишка цін жита. Від деякого часу триваюча в Польщі звишка цін жита спочатку повільна і незначна останніми часами прибирає ознаки спонтанічного руху цін догори. Найбільш помітною поправа цін жита була в середній Польщі, а найменший рух цін жита був в її західніх провінціях.

Відірвавшися від рівня 16 злотих за квінтал франко ст. Варшава ціна жита почала швидко ступати вгору. Вже 17. III. варш. біржа нотувала 18—18.50 зол. за квінтал, слідуючого дня 18.50—19 зол., а 20. III. 1930 р. 18.75—19.25. Іноді заключувано трансакції по ціні 19.50 при неохочій пропозиції.

В Познані ціни підносилися навіть швидше. 15. березня тутешня біржа нотувала 16.50—17 зол. за квінтал франко ст. Познань; 17. III. б. р. ціна піднеслася до 16.75—17.25 зол., а на останньому зібранні біржі дня 19. березня нотовано ціни в межах зол. 18.50—19.75 при дуже обмеженій подачі. В краю помітно також живіший рух цін вгору при маліючій подачі.

Говориться вже про **факт** вичерпання запасів жита — з повною ґазетярською безсоромністю, а то тим характеристичнішою, що ще недавно таж сама преса кричала й на всі чотири кінці світа голосила про величезні збіжеві резерви держави й надмір жита в краю, виставляючи ці „теж факти", як причину небувало сильного спаду цін. Не пройшло й 2-х тижнів по підписанню умови з Німцями, як зі збіжам сталася якась дивна містерія або факт, якого досі ніхто не добачував (крім нашого журналу, невірного Томи, ми не раз писали про цей дійсний стан), „що всі запаси" нараз несподівано швидко вичерпалися, щезли.

На жаль дійсний стан запасів жита і взагалі збіжа в краю не є відомий, що уможливлює поширювання в Польщі того рода взаїмно противорічивих вісток і поглядів на тут саму справу. Не висловлюючися катеґорично, наш журнал вже двічі забирав голос в цій справі, схиляючись більше в бік твердження, яке тепер признає й польська преса. Ми висказували тоді сумнів відносно аж надто великих запасів жита в краю, який тепер, здається, знаходить підтвердження. Виходить, отже, що в Польщі є навіть брак якогось великого надміру жита на експорт. Звідси в польській пресі та сама пісенька, але на інший лад. В цій державі є все можливе.

Ми були і є тої гадки, що в краю не було й не могло бути аж надто великого надміру жита. Припускаємо, що дійсно могла повстати в останнім часі якась надвишка його, але вона утво-

рилася, на наш погляд, в результаті зменшення внутрішнього запотребування збіжа, як наслідок упадку консумції і ставшого вже хронічним недоїдання населення польської держави. З цього становища наш журнал підходив до розгляду і оцінки господарської кризи, уважаючи її в основі крізою недоїдання, а не крізою надпродукції.

Яйця. (15. II.—15. III. 1930) Світові яйчарські ринки ще не вийшли цілковито зі стану депресії, одначе на багатьох з них коло половини березня положення дещо покращало. Зріст консумції викликаний почасти дуже низькими теперішніми цінами починає рівноважити попит і пропозицію, а ціни виявляють тенденцію устабілізуватися.

Німеччина. Попит дещо кращий, ціни майже без змін, на ринку зявилися транспорти совітського товару; за одно яйце франко ваґон Берлін платять: німецькі питні важчі за 65 ґрамів $11^1/_2$, польські нормальні $6^1/_2$, совітські нормальні 7, яйця з холодильників $6—8^1/_2$, вапнювані $5^1/_2—7$.

Анґлія. Довози значні, тенденція слабша за 120 шт. в Льондоні платять в шілінґах і пенсах: анґлійські 12/0—12/6, 18 пз., датські 12/0—12/3, польські блакитні 7/0—7/6, червоні 5/6, $15^1/_2$ пз. познанські 7/6—9/0.

Австія. Довози меньші, тенденція міцніша, у Відні за одне яйце плятять в сот. австр.: польські пріма $9^3/_4—10^1/_4$, південнославянські пріма $11^1/_4—11^1/_2$, угорські пріма $11^1/_4$.

Польща. Подібно як і заграницею положення на яйчарських ринках змінилось трохи на краще, консумція збільшилася, тенденція на загал спокійна, на деяких ринках ціни навіть піднеслися.

Львів — настрій міцніший, зріст консумції і трохи більше заінтересовання заграниці впливає додатньо на формування цін.

Станиславів — довози порівнюючи не великі, попит з заграниці живіщий, за 24 копову скринку оригінального товару платять 125 зол., товар експортовий франко границя коло дол. 18.

Краків — в звязку зі зростом попиту ціни підскочили майже на 10 зол. на скринці, за товар експортовий франко границя платиться дол. $18^1/_2$-19.

Варшава — Союз Молочарських і Яйчарських Кооператив нотує за 1 кґ. зол. 2,00.

Вільно — довози зменшилися, ціни натомісць трохи піднеслися, за 24 копову скринку платиться зол. 162.

Надвижка вивозу над привозом дала Польщі в лютні 1930 р. 36 міл. зол., але вивіз виказав всеж таки зменшення в кількости і у вартости.

По найновіших даних Головного Статистичного Уряду білянс закордонної торгівлі Польщі представляється в лютні б. р. так: привезено за той місяць 281.412 тон товарів, яких вартість виносила 181.669 тис. зол. В порівнанні до попереднього місяця привіз зменшився у вазі на 38.804 тон вартости 34.999 тис. зол. Вивезено було в лютні 1.574.338 тон товарів, вартість котрих виносила 218.092 тис. зол. Рівняючи до попереднього місяця вивіз **зменьшився на 158.423 тон** у вартости 499 тис. зол. Додатнє сальдо торговельного білянсу Польщі, цеб-то перевага вивозу над довозом виносила в лютні б. р. що 36.423 тис. зол.

Зменшився привіз споживчих артикулів загалом на 6.4 міл. зол., серед яких половину вартости займає риж (3.9 міл. зол.); далі йдуть оседедці, їдомі товщі та інші продукти. Машини зменшилися у довозі на 4.1 міл. зол., сирівці та вовняні вироби й продукти, на 14.6 міл. зол.

Збільшився привіз помічних погноїв (на 3.3 міл. золотих.)

У вивозі зменшилися: споживчі предмети на 10.5 міл. зол., вугіль — на 5.3 міл. золотих, менше нафтові перетвори й вовняні вироби. Збільшився натомісць вивіз безрог на 4.1 міл. зол., дерева на 2.7 міл. зол., краєвих помічних погноїв на 3.3 міл. зол. та залізних виробів на 4.4 міл. золотих.

Подешевлення кредиту на світових грошевих ринках. По кількох катастрофічних спадах курсів акцій на американських біржах, далі постійних знижках на европейських біржах, а певно теж у звязку з ослабленням конюнктури взагалі та і товарів, йде на всіх грошевих ринках світа хвиля знижки офіціяльних дисконтових стіп. І так маємо за час березня ц. р. до занотування такі знижки векслевих дисконтів головними емісійними банками: Банк Анґлії з 4 на $3^1/_2$ проц., Федеральний Рез. Банк Спол. Держав з 4 на $3^1/_2$ проц., Банк Голяндії так само, Банк Данії з 5 на $4^1/_2$ проц., Швеції з $4^1/_2$ на 4 проц., Банк Німеччини з 6 на $5^1/_2$ проц., а потім навіть на 5 проц. Нор-

вегії з 5 на $4^1/_2$ проц., Польщі з 9 на 8, а дня 13. березня на 7 проц. — Таке одночасне явище на обох земних півкулях дає доказ, що госп.- життя усіх головних країн сплітається з собою чимраз тісніше, і то не дивлячись на заходи окремих держав до як найбільшого відмежування себе від заграниці. Пояснюючи причину останньої знижки дисконта, президент нім. держ. банку д-р Шахт назвав як такі: спад конюнктури, подешевлення грошей за кордоном, живіший доплив золота із заграниці. Позволимо собі додати до цього наш здогад, що не останню ролю тут мусів відограти факт довершення політичного замирення Европи через приняття **пляну Юнґа,** як німецьким парляментом, так і союзними державами. Цей факт мусів безумовно підняти у фінансових кругах довіря до стабілізації господарських відносин — принаймні до часу, поки не вирине якась нова більша міжнародня проблема. Для Польщі чимале значіння матиме теж факт підписання торговельного трактату з Німеччиною.

Роспорядження про грошеву лихву. На підставі роспорядження міністрів скарбу і справедливости з дня 11. II. 1930 про грошеву лихву (Денн. Зак. Р. П. ч. 10, поз. 70.), підприємства, що провадять банкові чинности обовязані складати на 30. червня і 30. грудня кожного року і представляти (до 5 днів по кожній з тих дат), відповідним скарбовим палатам викази:

1) найвищих умовлених і побираних процентів та провізій: при дисконті векслів, при дебетових рахунках відкритого кредиту, від термінових позичок, від позичок під заставу вартісних паперів і товарів та рухомости (при чому мусить бути визначена висота винагороди, поборів за обезпечення, переховування й береження рухомости), від ґарантій, удільованих з титулу вивозу чи в формі індосу на векслю та інших;

2) найвищих оплат побираних одноразово при чинностях: інкаса, біржевих поручень, видавання акредитив.

Маєткові користи, одержувані при визначених вище кредитових операціях не можуть переступати висоти 12 проц. річних, в що не входить зворот коштів порта, дамна, стемплеві оплати, оборотова провізія на рахунках відкритого кредиту і біжучих. Ця провізія не може перевищувати $^1/_4$ проц. від вищої сторони обороту по потрученню від неї сальда і франкуваних позицій, або $^1/_4$ проц. від початкового сальда даного періоду; при позичках під заставу рухомости, з винятком вартісних паперів і товарів одержувані титулом процентів і провізії маєткові користи можуть виносити крім 12 проц. річних ще найвище (аж до відкликання) 1 % місячно титулом винагороди за обезпечення, переховування і береження рухомости.

Роспорядження увійшло в життя від дня 19. лютня 1930 року.

Заповіджені урядом пільги для рільників. Дня 1-го марта Економічний Комітет Ради міністрів ухвалив такий плян надзвичайної допомоги рільництву, обіймаючий всі области його господарського життя.

В области **збіжевої політики** ухвалено примінити преміювання вивозу для жита, вівса, ячменю до 15. квітня у висоті досі зобовязуючих ставок. Щоб збільшити попит на жито, ухвалено збільшити закупи жита збіжевою резервою держави. З метою заінтересування ринку в експорті житньої муки ухвалено знести для експортового товару обмеження перемолу.

В справі **рільничого кредиту** — ухвалено відкрити в Державному Рільному Банкові специяльний кредит для уможливлення сплати короткотермінових позичок. На рахунок цього кредиту скарб виплатить Рільному Банкові до 15. березня б. р. 22 міл. золотих. Разом з тим уряд уможливить зорґанізування реєстрового кредиту для рільників під заставу дерева.

Щодо **податкових справ,** то обіцяно, що безпосередній податок, виміряний в 1928 р. і незаплачений до 31. XII. 1929, буде розложений на 4 рати, платних на протязі 1930 року.

Трансакції купна-продажі збіжа і мяса, заключувані на біржах, звільнюватимуться від промислового податку.

Інвестиції, запроєктовані на 1930/31 самоврядуваннями і ще не роспочаті, будуть завішені, якщо для їх здійснення вимагатимуться нові самоврядні податки. Обмежиться до мінімума всякі імпрези та допомоги для інституцій, не звязаних безпосередньо з нормальною діяльністю самоврядувань. Вирівнюючі податки зредукується як найдалі та заборонено буде стягання т. зв. добровільних датків.

Річеве й суспільне обезпечення: ухвалено, що залеглости за час від 1. січня 1927 р. і до 31. грудня 1929 р.,

належні Заг. Закладові Обезпечень, будуть розложені на рати платні 1. квітня і 1. листопада 1930 року. Огневі вкладки, залягаючі від 1926 року будуть відрочені на один рік. Кари за проволоки знизиться з 2 проц. на 1 проц. у місячному відношенні.

На протяг 3-х років обмежиться всі інвестиції в обезпеченевих інституціях та стримається надзвичайні свідчення Кас Хорих. Де тільки буде можливе будуть знижені вкладки. Приріст резервових фондів закладів довготермінового забезпечення буде ужитий у висоті 25 проц. на рільничий кредит. Залеглости від працедавців будуть сплачуватися ратами в термінах: 1. X. 1930, 1. IV. 1931 і 1. X. 1931 р., а кари будуть уморені. Відсотки за проволоки будуть числитися не вище 1 проц. В звязку зі знижкою цін збіжа заробітки у формі збіжа будуть зревідовані і перечислені.

Митна політика: Уряд увійде до сойму з законопроєктом, управнюючим в разі потреби до підвишки мита на пшеничну муку й на пшеницю. Мито від солоду зістане підвищене з 30 зол. на 100 за кґ. Мито на цикорію буде збільшене до 80 зол., а на марґарину також на 80 зол.

Рівнож запроєктує уряд соймові піднесення мита на свинячі товщі та на рафіновані й нерафіновані ростинні товщі. Так само мається на увазі підвищення мита на щупаки й сандачі з одного боку, а на мід, мальтозу й мальтозовий екстракт з другого боку.

В біжучому році уряд не буде користати з права безмитного довозу збіжа. Вивозове мито від цукрових бураків буде завішене з днем 1. квітня 1931 р. Звертатиметься мито при вивозі лену й картопляних платків. Врештою т. зв. чинний оборот шляхотними збіжами, а в першу чергу пшеницею в біжучому році буде завішений.

Тарифна політика. Перевозові тарифи від збіжа в зерні та від стручкових ростин при внутрішнім обороті та експорті будуть знижені на 20 проц. при висилках зі всіх залізничих стацій воєвідств: львівського, станиславівського, тернопільського і волинського.

Перевозова тарифа від картоплі при віддалях до 700 км. буде знижена на цілому обшарі держави. Перевозові тарифи на ґрис і макухи знизиться на 10 проц. Для експортерів безрог обнизиться перевозові тарифи на 30 проц. оскільки замісць ваґону т. зв. картівок експортер одержить 2 звич. ваґона.

Військова кольонізація українських і білоруських земель. В цій справі уряд вніс до сойму аж чотири законопроєкти.

Перший з цих ново-зголошених законопроєктів домагається уповновaження для уряду на виділення з загального кольонізаційного земельного фонду, призначеного на кольонізацію між селян, певного запасу землі під військову кольонізацію. Передбачається утворення нових 600 осад. Військові кольонії можуть сягати до 45 га землі.

На цю ціль держава вжила вже згідно закону з дня 17-го грудня 1920 року 111.835 гектарів української і білоруської землі, наділюючи нею жовнірів польського війська. З тої кількости на Полісся припало 22.544 га, а на Волинь 45.196 га. Землю роздавано даром.

Другий законопроєкт торкається опіки над тими кольоністами, які до 3-х літ не осіли на дарованій їм землі і не загосподарили її. По упливі цього часу на підставі рішення адміністраційного трибуналу повітова надавча комісія, відбираючи подаровану землю від таких недбалих кольоністів, часто передає її в інші руки, а іноді вертала попереднім правнім власникам, які являлися в краю і виявляли бажання господарити на своїй власности. Військові кольоністи лишалися т. ч. без землі. Законопроєкт домагається тепер вишукання для цих людей дальших просторів кращих земель з запасів, призначених для доповнення малоземельних селянських господарств.

Третій законопроєкт передбачає утворення бодай 17 фільварків для безплатної військової кольонізації з земель, неправно захоплених в 1920—22 рр. самим військом, що самочинно осідало на цих землях, коли їх власників не було на місці. З часом, коли ці власники вертали і домагалися привернення їх прав на забрану землю, уряд викупляв від них ці землі на підставі закону про земельну реформу з грудня 1925 року, без права одначе безплатної передачі їх новим осадникам. Свіжий законопроєкт має на меті дозволяти урядові переведення безплатної передачі тої землі на власність військових кольоністів.

Четвертий законопроєкт домагається утворення надавчого комітету для перепровадження військової кольонізації на Віленщині в б. т. зв. Середній Литві.

Закони ці внесені на пленум сойму перший раз 28. лютня б. р., були предметом нарад соймової комісії земельних реформ, де проти них з цілою рішучістю у формі окермої декляраціï і в дебатах висловилася українська парляментарна репрезентація.

Большевики хотять дістати з Польщі на кредит цукор, хоч тримають в окупації Україну, котра до війни продукувала цукор в кількости вистарчаючій на покриття запотребування цілої б. імперії. Цей факт, що рад. торговельне представництво в Польщі веде переговори з Банком Цукровництва про набуття більшої кількости цукру, свідчить вимовно про сильний спад власної продукції цукру на Радянщині (згл. на Україні), вже не вистарчаючої для заспокоєння своїх потреб. Трансакція в разі її заключення, булаб одною з найбільших, які коли небудь були заключувані польським цукроварським промислом. Існують одначе дуже поважні сумніви чи переговори дійдуть до якогось позітивного висліду. Большовики домагаються уділення їм надто довгого кредиту. Початково вони домагалися сплати довгу на протязі року потім знизили час сплати до 9 місяців, далі на 6 і врешті станули на 3-х місячнім кредиті.

Зацікавлені польські сфери одначе уважають неможливим приняття для себе і трохмісячного терміну сплати боргу, бо, вивозячи цукор закордон всього тільки по ціні, рівній 40 проц. коштів продукції, не можуть уділювати жадних кредитів. Вони жадають від большевиків заплати за цукор в готівці, зглядно представлення абсолютно певних ґарантій, на що радянський контрагент згодитися ніяк не може. На цьому переговори можуть розбитися, а большевики цукру не дістати.

„Ґазета Гандльова“ про торговельні зносини Польщі з Рад. Союзом. В ч. 70. варшавської „Ґаз. Гандл.“ находимо статтю на цю тему, якої автором є, як пише редакція, керовник більшого підприємства, що веде оживлену торгівлю з Радянщиною. Стаття містить цікавий матеріял. Подаємо з неї в перекладі важніші місця:

„Коли мова про господ. зносини з Радянщиною, то передовсім треба піддати аналізі фінансовий стан нашого контрагента. Треба ствердити, що власне фінансовий стан Рад. Союза погіршується, що однак не значить, що Совіти не малиб платити за куплені товари. Платити вони хочуть. однак домагаються довгоречинцевих кредитів. Для виконання пятилітки Совіти поносять кольосальні жертви, а з консеквенції це веде до збільшення закупів товарів і машин за границею.

Великі інвестиції, що робляться у звязку з цим пляном спричинили, що Анґлія, Сполучені Держави, Австрія і Німеччина убігаються о совітські замовлення, уділюючи довгих, аж 30-місячних кредитів. Одначе фінансовий стан держави погіршується, супроти чого доставці совітів роблять заходи, щоби можливо скоротити речинці кредитів. Німці сильно редукують кредити, однак дають ще довгі речинці на машини, обмежуючись до коротших речинців при півфабрикатах.

Польща є досить поважно заанґажована в інтересах із Радянщиною. „Торгпредство“ в мин. році розширило надзвичайно свої закупи, заключуючи великі трансакції на доставу заліза (понад $1^1/_2$ міл. фунтів) з гутою Мира, Ляврею, Бісмарка, Моджейовом і т. д. З другої сторони „Сов-Поль-Торг.“ заключив поважні трансакції з промислом хемічним, далі закуповує машини, обробярки до металю й дерева і т. д. Польща дає переважно короткий кредит, не вище 15 місяців (залізо), 12 місяців у суперфосфатах.

„Радянські запотребування розпадаються на три засадничі діли, яких покриття у великій мірі рішає долю пятилітки. Є це машини та інсталяції електрифікаційні, текстильні і хемічні продукти. Якраз ці річи є потрібні для здійснення пляну, по виконанні якого Радянщина сподіється унезалежнитися вповні від заграниці. Реалізація пляну посувається наперед; хоч не в такому темпі, як предбачувалось, то все-ж зроблено уже чимало. Інвестиції робляться з розмислом і доцільно. Процес стандаризації промислу посунено до найдальших границь, зменшуючи тим способом кошти експльоатації і удержання.“

Боротьба з аґрарною крізою в Чехословаччині. Аґрарна кріза в Чехословаччині є крізою низьких цін при збуті продуктів сільського господарства в тому числі і скотарства. Економічні й соціяльні наслідки крізи, коли-б вона загострилася, боглиби бути дуже важкі й повинні були-б відбитися неґативно не тільки на сільських господарях, але також і на інших верствах населення. Завдяки крізі купна сила хлібороба зменшилася, через що в свою чергу він не так справно платить податки та здержується від купна продуктів фабричної та ремісничої промисловости.

Інтенсивність сільсько - господарської продукції падає, в наслідок чого повинно наступити зменшення експорту ЧСР., що в свою чергу тягне погіршення її міжнародного білянсу.

Ясно, що слідом за сільсько-господарською крізою, наколиб в блищому часі не вдалося її подолати — мусить прийти кріза в промисловості й ремісництві, — взагалі кріза всього народнього господарства ЧСР.

Заходи, які-б необхідно було поробити для попередження такої загальної крізи, зводяться зараз, по думці других, — до встановлення державної монополії на довожені зернові продукти до Республики.

Що торкається першого способу боротьби з крізою, то проєктовані зміни в ставках існуючої ґенеральної тарифи на імпортні продукти зводяться до значного підвищення таких ставок. При цьому автори такого підвищення рахуються, з одного боку, зі ставками довозових мит ще перед світовою війною, а з другого — з існуючими довозними митами в сусідніх державах.

Щоб мати враження про розміри проєктованих ставок, наведемо тут деякі цифри одного з проєктів, що вже був переданий до парляменту, при чому рядом з проєктованими ставками на той чи інший продукт ми приводимо одночасно (в дужках) ставки сучасної ґенеральної тарифи. Так, довозове мито за 100 кґ. борошна передбачається в розмірі 190 кч. (проти 120 кч. теперішньої тарифи); на пшеницю — 75 (60); на насіння — 2000 (150); за одного коня — 2500 (150); за 100 кґ. гусей — 350 (56); яєць — 200 (64); натурального воску — 180 (84); свіжого масла — 580 (350); марґарини — 500 (210); мяса — 500 (240).

Поруч з цим значно побільшуеться й реєстр тих продуктів вивозу, при яких експортер може одержати так зв. „привозове свідоцтво“, а рівнож зменьшуеться той мінімум вивожених кожного разу продуктів, який давав право на одержання „привозового свідоцтва“ з 50 квінт. до 5 квінт., а відносно мяса, масла та сиру навіть до 50 кґ.

Проте зазначений вище й йому подібні проєкти задовольняють не всіх, і виникає у багатьох думка про державну **хлібну монополію** довозу пшениці та жита. Прихильники такої монополії твердять, що тільки такий шлях дасть хліборобові можність не продавати своїх продуктів нище своїх витрат, що тільки при такій умові може бути забезпечена сільському господареві та мінімальна ціна, наприклад, на пшеницю (приблизно біля 150 кч. за 1 квінтал), в якій тільки й знаходиться запорука успішного розвязання аґрарної крізи.

Безсумнівно, питання про хлібну монополію, все-ж таки, буде поставлено на чергу в блищому часі і воно стане бойовим в царині економічних заходів проти сучасної крізи, тому, що проти хлібної монополії мається не мало дуже поважних зауважень.

Слід сказати, що є не багато виглядів, що питання це буде вирішене позітивно.

С. Б.

Для злагіднення крізи в сіл. госп. уряд Чехословаччини вніс до сойму два законопроєкти. Перший торкається випікання хліба з чистої житньої муки або з домішкою 15 проц. пшеничної муки, до якого то виробу цей закон зобовязуватиме. Другий закон має на увазі піднесення вартости хліборобських продуктів краєвого походження на внутрішніх ринках і торгах, укладаючи для публичних підприємств та установ повинність закуповувати лише вироби краєвого походження.

НА ВЕЛИКІЙ УКРАЇНІ.

(За офіційними відомостями).

Харківський автозбиральний завод. Український машиновий трест устатковує в корпусах кол. харківської рафінарні авто-збиральний завод. З початку намічали, що він випускатиме на рік 6.000 машин. Пізніше це завдання збільшили до 15.000 машин, а недавно Головмашбуд (Гол. машино-будівельне управління) визнав за потрібне проєктувати цей завод з таким розрахунком, щоб він міг з 1-го листопада 1931 року збирати з готових частин 24.000 автомобілів на рік.

Президія ВРНГ, погодилась з пропозицією Гол. машино - будівельного управління і запропонувала укр. машиновому трестові устаткувати завод так, щоб він з 1-го червня міг збирати на одну зміну протягом року. Надалі себто з листопада 1931 року завод випускатиме на рік 24.000 автомобілів, рахуючи, що праця на ньому відбуватиметься в дві зміни.

Будівництво нового міста почнеться в квітні. Проєктоване бюро Нар. Ком. Внутр. справ провадить посиленим темпом проєктування нового міста навколо Тракторобуду. Тепер бюро прискорено провадить економічно-технічні дослідження площі майбутнього міста. Ці дослідження закінчаться до 1-го лютого разом із завданням на плянування й складання проєкту нового Харкова. Крім того, бюро тепер вивчає зібрані матеріяли, щоб опрацювати тип нового житла, пристосованого до нових форм побуту.

У кінці квітня біля станції Лосево гадають закласти фундамент перших будинків нового міста. Цього року на будівництво міста навколо Тракторобуду асиґнують 4.500 кватир. Будівництво провадитиме Індубуд.

Загальну ґенеральну схему розвитку нового міста закінчать складати в середині травня.

СРСР. хоче позбутися залежности від закордону. Цього року на заводах місцевої промисловости України орґанізують низку нових виробництв, що дадуть можливість позбутися потреби імпорту (?! Ред.).

Зокрема на заводах Шевченківського металопрокомбінату починають налагоджувати виробництво 18 ріжних машин, потрібних для підприємств, що переробляють с.-г. сировину. Таких машин досі зовсім не виготовляли в СРСР. Серед них — машини для протирання томатів, чищення садовини, різання баклажанів тощо.

Цього року заводи метальопром. комбінату мають випустити таких машин на 600.000 карб. Орґанізують також виробництво машин, щоб переробляти с.-г. продукцію на Роменському машинобудівельному заводі.

Молочарські ферми на цукроварнях. Окружний Хрківський аґрономічний зїзд, обговорив питання про розвиток тваринництва, зокрема молочарської худоби. Зїзд ухвалив орґанізувати в окрузі молочарські фарми на 4.000 корів. Цю постанову вже здійснюють цукрокомбінати. При 12 цукроварнях округи орґанізуються фарми на 100—150 корів кожна.

На Хортиці утворюється великий городний радгосп (державний фільварок). На весні на острові Хортиці мають орґанізувати великий городній радгосп. На орґанізацію радгоспу вже асиґновано 500.000 карб. Крім того радгоспові дали 5 тракторів. До 1-го квітня будують бараки для робітників.

Закінчення Дніпрельстану хотять прискорити. Президія ВРНГ. (Верховна Рада Над. господарства), визнала, що можна прискорити закінчення станції. Управі будівництвом запропоновано забезпечити закінчення першої черги станції — 4 аґреґати по 62 тис. клвт., кожний до 1. серпня 1932 р., замісць 1. грудня тогож таки року.

Площа радгоспів (державних фільварків) України становитиме 2,140.000 га. Тепер площа радгоспів на Україні становить 1,352.000 га. За пятирічкою передбачалося довести її 1932—33 року до 1,400.000 га. Врахувавши можливости округ, плян Наркомзему визнав за можливе вже цього року збільшити площу радгоспів на Україні до 2,140.000 га.

Колеґія Наркомзему затвердила цей плян поширення радгоспів. Зокрема втричі збільшиться площа радгоспів Зернотресту, у півтора рази господарств, 100.000 га. виділяють під радгоспи товариства „Скотовод“, понад

20.000 га. під бавовняникові радгоспи, близько 6.000 га під кенафові 3.000 га — під радгоспи, що культивуватимуть лікувальні трави і т. д.

На 10 заводах налагоджується виробництво запасних частин до тракторів. Щоб налагодити виробництво запасних частин до тракторів на заводах місцевої промисловости, у ВРНГ. відбулася спеціяльна нарада директорів відповідних заводів, на якій порішено, що 10 заводів мають орґанізувати в себе виробництво запасних тракторних частин виключно на потреби України. До весняної с.-г. кампанії ці заводи вироблять запасних частин на 244.000 крб., а до кінця року — ще на 1,620.000 крб. Що пять днів кожний директор заводу має повідомляти про перебіг виробництва.

З ПРЕСИ.

Знову помисл на „парцеляцію“ кооперативної роботи.

Тижневик для селянства, зрештою гарно редаґований, „Нове Село“ у 6. числі робить ту саму помилку, яку ми вже раз мусіли виткнути іншій ґазеті. Розходиться про наладнання відносин між кооперацією і українським приватним купецтвом. „Нове Село“ вийшло з подібним, як посол Паліїв, проєктом про добровільне розмежування діяльности між кооперацією і купецтвом. Мовляв, коли в селі є український прив. склеп, що торгує напр. перцем і т. д., то тоді хай кооператива торгує чим іншим, не перцем і под. — Мусимо знову вказати на недопустимість такого вирішення. Припустивши навіть, що всі укр. купці є з тої катеґорії, як цей інвалід, що в даному випадкові написав допис до „Н. С.“ — то й тоді не омжна справи вирішувати способом, який пропонує редакція „Н. С.“ Добре, припустім, що порозумілись. Приватник бере перець, цукор, сіль і т. д., взагалі споживчі товарі (інакше-ж не можливо). Що тоді остається кооперативі? Коси, серпи, погної. Добре! А коли зявиться ще якийсь, хочби і інвалід, що захоче теж торгувати і візьме ті коси і т. д. То що тоді з кооперативою? Очевидно, хіба ліквідувати, коли стоїмо на становищі, що суспільна, загально-громадська установа має уступати місця індивідуальним, приватним.

Очевидно, що це булоб для кооперації підписанням собі вироку смерти. Таким способом даної квестії рішати не можна.

Ножиці.

Дуже цікаву і сміливу спробу обчислення тих грошевих втрат, які поносить село на користь промислу через т. зв. ножиці цін (ріжницю між цінами продукції села і промислу) находимо у статті гром. М. Репена („Громадський Голос“ ч. 6—7). З огляду на вартість фактичного матеріялу, зібраного у цій статті, писаній на селі, ми приводимо з неї відповідні місця:

Та хоч і як щиро-болючі усі ті блага, а однак є вони ще нічим у порівнанні з широкими ножицями. Ножиці займають усякого без ріжниці. Не пропустять ні льояльного громадянина, ні побожного християнина. Нікого не щадять, нікого не минуть.

Послужимося кількома числовими порівнаннями.

Метричний сотнар пшениці платиться 35 зол., жита 20 зол., ячменю і вівса 16—20 зол., бараболь 2—3 зол., вже з доставою на місце збуту. Робітник на селі в часі сезону заробляє при своїм вікті 2 зол. в літі — оден до півтора золотого в осени і зимі. Заробітний сезон коло півтора місяця з перервами в літі і тільки-ж, теж з перервами, в осени і під зиму.

Сяг дров коштує в лісі 80—85 зол., пара чобіт, з лихої якости шкіри, коштує 50 зол., один метер поганенького цайґу на убрання 5—7 зол., метер підленького сукна 10—20 зол., віз у комплеті 200—300 зол., плуг з колісцятами 80—100 зол., оден кубічний метер мягкого будівельного дерева коштує в лісі 40—50 зол., оден куб. метер (24—35 квадратових метрів) дощок коштує 120—130 зол., але в дрібній продажі коштує від 50—100 проц. дороще, 1 кільоґрам гвіздя 1—2 зол., літра нафти 60—70 ґр., 1 кільоґрам цукру 1.90—2.00 зол., 1 кільоґрам солонини 4—5 зол. Отсе є ціни кільканацятьох з многих артикулів, які село мусить купувати, щоби існувати.

Порівняймо тепер ціни того, що село купує з цінами того, що село продає і ширина ножиць представиться нам у цілій грозі.

Але вперед усього треба застановитися над тим, кілько село може продати, та чи за збуті продукти може дістати найнеобхідніші річи, потрібні в сільському господарстві.

Цей, що пише отсі стрічки, живе в селі, котре по урядовій статистиці має кругло 1000 мешканців по катастральному обчисленні має простір 1297 гектарів (2253 морґів). З того простір (ліси) великого землевласника займає 398 гектарів або 692 морґів (30.70%), ерекціональна власність 32 гектари і 12 арів або 56 морґів (2.52%), комунальна власність і публичне добро 129 гектарів 21 арів, або 224 морґів (10%) і дрібна власність 737 гектарів і 67 арів або 1281 морґів (56.78%), разом з неужитками і непригожими під рільну управу ґрунтами.

Село має кругло 200 родин-господарств, пересічно по пять душ на родину і по 3 гектари 69 арів (6 морґів і 630 сяжнів) простору на господарство з підбудівляним ґрунтом і неужитками включно. Звісно, що земля нерозділена на рівні між жителів села; одні мають більше, а другі менше. Щоби таке карлувате господарство в просторі три з половиною гектара, або шість з половиною морґа було самовистарчальне, то треба високого уровеня господарської освіти населення і сильно розвиненої господарської техніки. Та одного і другого в Польщі дасть Біг. При дотеперішному знанні і технічних засобах, село може на тому просторі заледви тільки випродукувати, що з трудом переживе і удержить найпотрібнійший живий інвентар.

Одна третина простору кожного пересічного господарства мусить бути призначена на удержання живого інвентаря — коней, корови і т. д. Сюди вчислім уже ріжні неужитки, котрі селянин використовує на ніби пасовиско, мочаруваті сіножати, що дають лихе сіно. Лишається по чотири морґи на господарство для рільної управи. З того треба лишити один морґ під бараболі і друґу необхідну в господарстві ярину. На осталих трьох морґах треба випродукувати тільки збіжа, щоби вистарчило і на прожиток і на необхідні в господарстві видатки.

Коли ґрунт добре оброблений і навожений, сприятливий для урожаю рік, то на трьох морґах може уродитися 20—24 метричних сот-

нарів збіжа, т. є. 7—8 сотнарів з одного морґа. Але не завжди є сприятливі для урожаю умовини і не найгірше ще, коли добудеться пересічно по шість сотнарів збіжа з одного морґа. Щоби не голодувати, родина з пяти душ, потребує, попри ріжну ярину, молоко і т. п., зужити коло 12 сотнарів збіжа на протязі року і коло чотирьох сотнарів треба посіяти. Рахуючи, що при середньому урожаю один морґ дасть сім сотнарів, то лишається коло пять сотнарів і то має вистарчити на обрік коням і на продажу в сирій чи переробленій формі (продажа викормленої безроги чи яєць від кормлених зерном курей). Так чи інакше, вивіз з пересічного сільського, взятого за підставу наших обчислень господарства, вагається від 300—500 золотих річно.

З тої суми треба заплатити ріжні податки і оплати публичної натури у висоті коло 100 зол.; паливо коштує 150—200 зол. річно; на нафту, сіль, мило, цукор і другі необхідні в хаті річи, треба видати 150—200 зол.; чоботи і одіж 300—400 зол., купно і направа мертвого господарського інвентаря 100—150 зол.; консервація будинків коло 100 зол.; непередбачені коло 100 зол. Разом 1100—1250 зол. В найліпшому разі, т. є. коли добуто з господарства як найбільше, а видано як найменше, буде недобору коло 600 зол. Але ще не найгірше буде, коли недобір не перевищить 800 зол., бо ми в наші видатки не вчислили того, що село прокурює коло 10 тисяч зол. річно або пересічно по 50 зол. на родину і видає на алькоголеві напитки, що найменше коло 5 тисяч зол., або по 25 зол. на родину. Значить, державно-капіталістична система витискає річно з одного лише села 120—160 тисяч зол. (120—160 зол. від голови-на-голову). Щоби цю велитенську суму дати, село мусить або голодувати, або задовжуватися, бо зпід ножиць не богато можна випросити.

Дотеперішні обрахування показують нам, як жив би наш селянин тоді, колиб уся дрібна посілість була на рівні розділена поміж усіх. На ділі так не є, бо в селі маємо „богачів“ на 8—10 морґах і „господарів“ на четвертині морґа, а то й на грядці коло хатини. Послідні є тим сільським пів-пролєтаріятом, котрий коротає свій вік в багато гірших умовинах, як пролєтаріят міський.

Як уже сказано вгорі, заробітки на селі є лише в сезоні. На весні коло сапання бараболь і де-не-де коло обрібки буряків, пару днів коло роблення сіна, в жнива і в осени при копанні бараболь та під зиму коло молочення машиною. З перервами ті усі сезони не тревають більше, як три місяці, т. є 80 робучих днів. Почислім, що половину тих днів робітник заробить два золотих денно і другу половину один до півтора зол. Ввесь заробіток не перевищить 140 зол. Заробіток є тільки на панських ланах, де робітник працює на власному вікті. У селян-господарів заробітку немає. Якщо й поможе бідний заможнішому, то не за гроші, а звичайно у відплату за фіру, плуг, тощо. Осталих 285 днів у році припадають на безробіття і на свята. Уявім собі, що така пів-пролєтарська сільська родина є зложена з пяти душ — троє дорослих працездатних і двоє дітей в перед- і шкільному віці, котрі потребують удержання, але заробляти не можуть. Троє зарібників, коли користатимуть із заробітку цілий сезон, можуть заробити коло 420 зол. За ту суму родина має прожити і удержатись цілий рік. Коли ми порахуємо, що на вижиття зложеної з пяти душ родини треба чотири золотих

денно, то через рік потрібно 1460 золотих і таку суму повинна родина заробити, а заробила лише 420 золотих. Недостає 1040 золотих.

Може дехто скаже, що я пересолив в оціненні коштів прожитку. Я готов признатися до помилки, як що хтось мені докаже, що на одну особу, щоби її прокормити, одіти, взути й примістити, все одно, навіть на селі, треба витратити менше як 80 ґрошів денно.

Допустім, що зарібнича сільська родина дуже працьовита, що вишукує собі й імається якоїб то не було праці і замісць трьох місяців (80 днів) її три члени працюють через чотири місяці (106 днів) у році: половину по два і половину по півтора зол., то всетаки не заробля́ть вони більше як 556 золотих. А щоби покрити життєві видатки, недостає їм 904 золотих. І тут не лишається нічого другого, як голодування або обдовжування не майна, а своєї праці — брати на відробок або зазичатися на рахунок майбутнього заробітку. А які вгляди є, що заробіток в майбутньому буде кращий як був?

„Осторожно з контрактуванням цукрових буряків!"

Під таким заголовком містить „Нове Село" статейку інж. Федорука, яка приносить дуже цікаві інформації про те, як цукроварні безцеремонно визискують наших селян-плянтаторів. Зміст статті такий:

Минулого року законтрактував я в імені плянтаторів тернопільського району 94 м. цукрових буряків в цукроварні в Мізочі на Волині. Вона обіцювала такі самі ціни, як другі цукроварні. Кожний плянтатор мав дістати на морґ буряків 17 кґ. насіння, 150 зол. задатку на обрібку, а за кожний корець відставлених буряків стільки грошей, скільки буде коштувати 6.25 кґ. нерафінованого цукру, то значить, понад 5 зол. Кромі цего мали плянтатори одержати від 100 сот. буряків 15 кґ. цукру даром, і 40% несушених жмаків, зглядно рівновартість за них. Все те мало виносити, колиб так перемінити на гроші, коло 7 зол. за 100 кґ. буряків. На таких умовах заключено договір. Але вже на самому початку показалося, що цукроварня спекулює, бо як я вручив урядовцеві цукроварні підписану плянтаторами умову і зажадав від него відпису і потвердження умови через цукроварню, він заявив, що мусить її післати до дирекції у Варшаві, аби затвердили. Я повірив. Але минуло кілька місяців, а умова не приходить. Плянтатори посіяли буряки, зачали сапати, проривати — питають за гроші, бо така була умова, а тут ні умови, ні гроший, треба було їхати кілька разів до Зборова, до т. зв. інспектора від буряків і з тяжкою бідою одержали тоді, як вже треба було виплачувати повний задаток, заледви по 50 зол. на морґ і то не всі, бо його поділено аж на 4 рати і виплачувано 4 рази. Деякі плянтатори взагалі не дістали аж до осени. Все обіцювали і обіцювали, але слова ніколи не додержували.

Надійшла осінь. Плянтатори викопали буряки, заладували та віділали до цукроварні в Мізочі і ждали гроший, які після умови мали бути виплачені найдальше до 3 неділь по відставі буряків. Минув місяць, другий і третий, а за гроші ні слуху ні диху.

Треба було піти до адвоката, щоби вислав упімнення. На це відповіла дирекція, що дала свому інспекторові припоручення виплатити плянтаторам гроші. Звернувся я до інспектора, а він на це навіть не

відповів. Щойно по 3½ місяцях приїхав він до Тернополя і сказав, що належитість буде заплачена цукром і прислав за кілька днів 59 сот. цукру, що вистарчило заледво на покриття 1/4 части належитости. Решта мала бути до кількох днів вирівнана. Минуло не кілька, але кільканацять днів і ані гроший, ані цукру не було. Треба було знов іти до адвоката і посилати друге упімнення.

Знову надійшла обіцянка, що все буде вирівняне, але на обіцянці скінчилося.

Щойно місяць тому взад зачали виплачувати. Але й тим разом не обійшлося без клопоту. Бо інспектор запевнив мене ще передше, що буряки з тернопільського району, кромі кількох плянтацій є чисті і що пересічно занечищення виносить 5% і на доказ сего показував мені поіменний виказ, кілько кому було потручено за занечищення. А тут, як прийшла виплата, то нараз занечищення зросли на нових 4—5%. Колиж плянтатори не хотіли, за моєю порадою, на це пристати, тоді інспектор взявся на хитрощі та пустив поголоску, що в наслідок економічної кризи цукроварня банкротує, і як тепер не візьмуть гроший, то пізніше і того їм не виплатить. І деякі налякалися та згодилися на таку заплату. За жмаки не заплатила цукроварня нічого, тільки казала собі їх забрати.

Ось так ми вийшли на цукроварні в Мізочи. На цей новий рік треба добре призадуматись, заки рішимося контрактувати буряки з якоюсь цукроварнею. З несолідними взагалі не варто входити в жадні зносини.

З інших джерел довідуємося, що кантрактування буряків в цім році буде обмежене: цукроварні зменьшують замовлення, не бажаючи в цім році нових плянтаторів, крім минулорічних. Тай старим плянтаторам будуть платити менше: за 80% буряків картель цукроварень ухвалив платити в цім році стару ціну (5.30 зол. грішми і 15 дека цукру від м. сотнаря), а за 20% будуть платити тільки 3 зол. і без цукру. — Отже плянтатори мусять добре числити, чи їм тепер виплатиться садити буряки.

Еміґраційна політика.

„Новий Час“ з 14. березня ц. р. приносить статтю посла Паліїва, в якій автор дає оцінку протиукраїнської політики польського уряду в справі зарібкової еміґрації. Навіть зарібкову еміґрацію, це джерело доходу найбідніших, зумів уряд зробити знаряддям націоналістичної політики. Колись вільну зарібкову еміґрацію унято в рямці державного монополю, етатизовано. Держава створила „еміґраційний уряд“, який що року заключує договір з німецькою робітничою централею що до кількости допустимих заробітчан в цім році. Відтак цей уряд в порозумінні з мін. внутр. справ розкладає загальну квоту річного континґенту на воєвідства, воєвідства розділюють його на повіти, а в повіті староста призначує відповідні числа на поодинокі села. Таким чином до найменших подробиць передумано систему, щоби не дати змоги більшій кількости українських робітників попасти в континґент. (Нагадуються слова з вірша І. Франка:

„. . . . . де будуть зарібки
Дам Мазурам, дам Полякам, а вам ані дрібки“....

— Ред. К. Р.).

Свідчать про те цифри контингентів, призначені на окремі повіти. В році 1929 до Німеччини виїхало около 100.000 заробітчан, з того на землі заселені Українцями призначено контингент около 5000 осіб. Отже на українські землі призначено 1/20 частину цілого контингенту, хоча населення цих земель (усіх національностей), становить 3-тю частину цілої Польщі.

Але глибоко помилявся би той, хто подумавби, що тих 5000 це були українські селяне. Як виказала приватна статистика — на ту цілу квоту виїхало Українців всього около 600 осіб.

ВСЯЧИНА.

Молочарська кооперація є добродійством не лише для продуцентів, але й для споживачів. Вона не фальшує масла так, як то роблять приватні спекулянти. Про це ґазети принесли недавно такий факт. В домі Ґітті Шпрунґ при Жовківській вулиці ч. 73 викрито фабрику фальшованого масла. Поліція захопила при праці в ній нагих жінок занятих вимішуванням ногами якоїсь маси, що мала вигляд масла. На появу поліції жінки по шию сховалися в тій масі. Виявилося, що маса, яку вони розмішували, складалася з мішанини масла, марґарини, оливи і вазеліни. Так сфабриковане „масло" продавано до склепів пачками по 5 і 10 кґ.

На місці сконфісковано 250 кґ. того виробу, вже готового до висилки, при чому стверджено було, що фабрика робила добрі інтереси й знаменито процвітала.

Відповідю споживачів на цей і подібні факти мусить бути масове приступлення до кооперації і купівля лише ґварантованого щодо яоксти масла нашої молочарської кооперації.

Продукція хмелю в Польщі і на укр. землях під Польщею в 1928—29 р. виносила, як показує табличка: на

Волині біля	31.000	сотн.
б. Конґресівці біля	15.000	„
б. Австрійській дільн. біля	2.000	„
б. Пруській дільниці біля	4.500	„
Разом	53.000	сотн.

В 1927 р. продукція виказала 32.000 сотн. Вивіз хмелю з Польщі виносив в 1928 році 42.680 сотнарів вартости 16,971.000 зол. (в 1927 — 34.879 сотн. вартости 18,715.000 зол.). Світовий збір хмелю виносив в 1928 році 1,353.500 сотнарів.

Король сірників. Недавня умова німецької держави із шведським сірниковим трестом про передачу цьому трестові монополю в межах Німеччини звернула на себе загальну увагу. На чолі тресту стоїть шведський фабрикант Свар Крейґер. Перед 15 роками він обєднав усі шведські фабрики сірників в один трест, після того зачинив малі фабрики, а розширив більші. Воєнна конюнктура сприяла ділу. Трест закупив 40.000 гектарів ліса до вирубу у Швеції, а також величезні лісові терени у інших прибалтійських державах. Крім фабрикації самих сірників, трест взявся самостійно продукувати і все інше, що притім необхідне: папір, друкарні і т. д. Одержавши відтак більший кредит (60 міл. корон) в однім банку, Крейґер поширив експанзію тресту на інші держави, закуповуючи право монопольної продажі сірників наперед в Польщі (1922 р.); відтак пішла Мадярщина, Югославія, Латвія, Румунія, Перу, Еквадор. На днях черга прийшла на Естонію.

Трест став днесь міжнаціональною силою першої ранґи.

Що буде, коли сітка міжнародніх картелів і трестів захопить усі важніші ділянки господарства? — Така думка насувається мимохіть.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: Іван Филипович.

Друкарня Вид. Спілки „Діло", Львів, Ринок ч. 10.